

BUDAPESTI GAZDASÁGI EGYETEM
KÜLKERESKEDELMI KAR
NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK SZAK
LEVELEZŐ MUNKAREND

MAGYARORSZÁG ÉS A DÉLSZLÁV TÉRSÉG DIPLOMÁCIAI
KAPCSOLATAI A XX. SZÁZAD VÉGÉN

Készítette:

Molnár Anikó Szilvia

Belső konzulens:

Dr. habil. Sáringer János, PhD

Budapest, 2019

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	5
1. TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK.....	7
1.1. Az újraegyesülés időszaka: a második Nagy-Szerbia	7
1.2. A magyar és délszláv diplomáciai kapcsolatok a rendszerváltás előtti időszakban.	8
1.3. A délszláv löporos hordó.....	9
1.3.1. Theodosius-vonal	10
1.3.2. A szerb hegemonia kialakulása.....	11
1.3.3. Magyarok a folyamatosan változó délvidéken.....	12
1.3.4. Kisebbségpolitika a vajdasági magyarok vonatkozásában	13
1.4. Jugoszlávia felbomlásához vezető körülmények	15
1.5. A politikai erőter változásai Magyarországon és Jugoszláviában.....	18
2. DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK AZ ANTALL-KORMÁNY ÉS A DÉLSZLÁV TÉRSÉG KÖZÖTT.....	21
2.1. A megosztottság külpolitikája	21
2.2. Az Antall-kormány célkitűzései.....	22
2.2.1. A kormány magyarságpolitikája	23
2.2.2. Kapcsolatok építése a horvát féllel	25
2.2.3. Jeszenszky Géza külügyminiszter zágrábi látogatása	27
2.2.4. Antall József és Ante Markovic találkozója Budapesten.....	29
2.3. A Kalasnyikov-ügy	30
2.4. A felbomlás folyamata megindul: Szlovénia függetlenedése	33
2.5. Válaszúton a magyar kormány	36
2.5.1. A magyar miniszterelnök látogatása Szabadkán.....	39
2.5.2. Vajdasági magyarság helyzete a rendszerváltás utáni időszakban	40
2.6. Nemzetközi szerepvállalás a konfliktusok rendezésében.....	43
2.6.1. Nemzetközi állásfoglalás	46
2.7. Diplomáciai kapcsolatok a szomszédos délszláv államokkal 1992-től.....	48
2.8. Délvidéki magyarság helyzete az embargó idején. Gazdasági nehézségek	51
3. A HORN-KORMÁNY DÉLI SZOMSZÉDSÁGPOLITIKÁJA, ÚT A NYUGATI INTEGRÁCIÓ FELÉ.....	56

3.1.	Hangsúlyváltás a külpolitikai irányvonalban	56
3.2.	Hazánk részvétele a nemzetközi béketeremtő folyamatokban.....	57
4.	AZ ORBÁN-KORMÁNY KÜLPOLITIKÁJA A KOSZOVÓI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN.....	59
4.1.	Visszatérés a nemzetpolitikai stratégiához.....	59
4.2.	A felbomlás folytatódik: Koszovó története a NATO beavatkozásig.....	59
4.2.1.	A magyar kormány szerepvállalása a koszovói válságban	62
4.3.	Horvát és szlovén diplomáciai kapcsolatok az első Orbán-kormány idején.....	65
	ÖSSZEGZÉS.....	68
	IRODALOMJEGYZÉK.....	72

BEVEZETÉS

Dolgozatomban arra vállalkozom, hogy politikai értelemben bemutassam a rendszerváltástól az ezredfordulóig a délszláv térséggel folytatott diplomáciai kapcsolatainkat. A témakör elemzéséhez úgy vélem szükséges áttekinteni a délszláv térséget formáló történelmi eseményeket, és a rendszerváltás előtti politikai, gazdasági és társadalmi tényezőket is. A szálat egészen a rövid XX. század kezdetéig vezetem vissza. Ekkor a világháború után átrendeződött Európa teljes arculata és a több száz éves török uralom után sikerült ismét egybegyűrnia a hatalmaknak a rég elvesztett Nagy-Jugoszláviát. Mint ahogy azt Dobrica Cosic neves szerb író, később a Kis-Jugoszlávia elnöke is kissé magasztosan, de találóan megfogalmazta: „Nincs még egy olyan ország Európában, amelynek létrehozásáért 1914 és 1918 között, illetve megújításáért és átalakításáért 1941-1945 és 1948-1958 között több áldozatot hoztak volna, mint Jugoszláviáért, s nincs még egy olyan ország, amely iránt ennyi reményt tápláltak volna.” Ugyanakkor hozzátette: [...] nem létezik még egy európai állam ennyi megghiúsult elvárással és ennyire bizonytalan jövővel”¹ sem.

A társadalmilag és gazdaságilag is heterogén államot nem volt egyszerű egyben tartani. Az egyetlen kohéziós erőt a jugoszlávizmus ideológiája jelentette, amely leginkább Josip Broz Tito vezetése alatt tudott kiteljesedni. Tito egy népszerű és tehetséges vezető volt, aki egészen haláláig helyén tudta kezelni a nemzeti és nemzetiségi kérdéseket. Az el nem kötelezettség jegyében a szocialista tömb részeként, de nyitva a haladó nyugat felé jól tudta érvényesíteni külpolitikáját a hidegháborús időszakban. A Szovjetunió gazdasági rendszerének meggyengülésével a felhalmozott hitelekben fuldoló kommunista vezetésű országok már nem tudták tartani a lépést a nyugati elvárásokkal. Szükség volt az elmaradott és idejétmúlt rendszer leváltására. Azt gondolnánk, hogy Jugoszláviában ez a folyamat egyszerűbben kellett volna, hogy végbemenjen mint Magyarországon. Ez azonban nem így történt. A Kádár-kormány vezetése alatt hazánkban már adottak voltak a feltételek a könnyű és problémamentes átmenethez, míg Jugoszláviában a gazdasági és társadalmi ellentétek több irányba húzták szét az országot.

A világháborús nehézségek után Jugoszláviával a diplomáciai kapcsolataink a 60-as években tudtak újra pozitív irányt venni, amely egészen a rendszerváltásig bízhatóan alakult. Az ezt követő időszakot a két állam viszonyában a jugoszláv tagköztársaságok

¹ Juhász József (1997): A délszláv háborúk, Budapest, Napvilág Kiadó, 7. o.

(valamint Koszovó, mint autonóm terület) ellenségeskedése és később a délszláv háborúhoz vezető események határozták meg.

Dolgozatomban az eddigiek tekintetében kifejttem, hogy ebben a nehéz külpolitikai helyzetben az Antall-kormány hogyan tudta érvényesíteni állam- és nemzetpolitikai stratégiáját a Szerbiával való kapcsolattartásban. E tekintetben mivel a háborús időszak alatt a kisebbségi magyarság is közvetlenül érintettje és elszenvedője volt a cselekményeknek nélkülözhetetlen a helyzetük ismertetése. Továbbá - mint a háborúk idején az Antall-kormány külpolitikai súlypontja - kifejttem azt is, hogy a vajdasági magyarok vonatkozásában hazánk milyen politikai lépésekkel kívánt részt venni a jogaik érvényesíthetősége és helyzetük javítása érdekében. Ezen kívül fontosnak tartom megemlíteni a Szlovéniával és Horvátországgal alakuló diplomáciai kapcsolatainkat, és a nemzetiségi kérdések tekintetében kölcsönösen elért eredményeinket is. Az eddigiek tekintetében ismertetni kívánom a kiemeltebb diplomáciai találkozók témáját, és azok tartalmi elemeit, hogy ezen keresztül is rávilágítsak a szomszédság- és kisebbségpolitika gyakorlati alkalmazására az államok között.

Dolgozatomban beszámolok továbbá a Horn- valamint az Orbán-kormány délszláv térséggel kapcsolatos külpolitikai stratégiájáról is. E tekintetben ismertetni kívánom, hogy az Antall-kormány által lefektetett irányelveket a későbbiekben hogyan alkalmazták, és így azok milyen módon tértek el egymástól a két kormány külpolitikájában. Továbbá kifejttem a Koszovói válság kialakulásának előzményeit és azt, hogy hazánk a válság rendezésében milyen érintettséggel vett részt a NATO oldalán.

A háborús események során nem volt egyszerű a magyar kormányoknak összeegyeztetni saját érdekeinket a nemzetközi elvárásokkal. Szomszédságpolitikánkat az európai integrációs elvárásokhoz igazítva próbáltuk tökéletesíteni, úgy hogy közben szerepet vállaltunk a konfliktusok rendezésében is. Döntéseinkben úgy kellett mérlegelni, hogy közben folyamatosan figyelembe kellett venni a határon túli magyarság kiszolgáltatott helyzetét. A rendszerváltást követő tíz év diplomáciájának irányvonalát főként ezek a programok határozták meg.

1. TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK

1.1. Az újraegyesülés időszaka: a második Nagy-Szerbia

A szerb nacionalizmus hívei által idealizált Nagy-Szerbia eszmeisége visszavezehető egészen az 1389-ben lezajlott Rigómezei (Kosovo Polje) ütközetig. Az első világháború során és után Krain tartományából kivált Szlovénia, valamint a Magyar Királyságtól függetlenedett Horvátország 1918. december 1-én egyesült a világháborúból győztesként kikerülő Szerbiával, amellyel így megvalósult a délszláv népek egy nemzetté történő egyesítése. A létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak azonban már ekkor társadalmi problémákkal kellett szembenéznie. A kulturális, vallási sokszínűség, valamint a különböző gazdasági fejlettségű területek centrifugális erőként hatottak a térség igazgatásában, melyet különböző politikai szabályozásokkal próbáltak meg egyben tartani. A térség 1928-ban ebből a célból kapta a Jugoszláv Királyság elnevezést.²

A II. világháború időszakára az egységes állam megszűnt formálisan létezni. Az események szétzilálták a térséget, és ebben az időszakban lezajlott etnikai tisztogatások és egymás ellen elkövetett egyéb erőszakos cselekmények még inkább elmélyítették az etnikai ellentéteket.

A II. világháború után a szocialista ideológiát követő dél-szláv térséget szövetségi államként alapították meg, mely ekkor hat köztársaságból és két autonóm tartományból állt. Élére Josip Broz Tito került, aki külpolitikai tekintetben az óvatosság jegyében igyekezett semleges területen maradni a hidegháború időszakában. Az egységes nemzet megteremtésének gondolata elnöksége alatt tovább élt és erősödött; a két háború történései kevésnek bizonyultak a jugoszlávizmus ideológiájának felszámolására. Ennek gyakorlatban történő megvalósulását nehezítette, hogy a különbözőségek továbbra is széthúzó erőként voltak jelen a társadalmi kapcsolatrendszerben, amely hozzájárult a rendszerváltás időszakában a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság széteséséhez.³

² A „jug” szláv nyelven azt jelenti, hogy dél. Innen ered szó szerinti fordításban a délszláv kifejezés.

³ Szerbia Köztársaság Nagykövetsége-Szerbia történelme (2012)

Forrás:<http://www.budapest.mfa.gov.rs/hun/serbiatext.php?subaction=showfull&id=1348052609&ucat=107&template=MeniENG&> (letöltve: 2019. 02. 24.)

1.2. A magyar és délszláv diplomáciai kapcsolatok a rendszerváltás előtti időszakban

Tito Jugoszláviájában hivatalosan a gazdaság nem tervgazdaság, azonban az állam volt a szabályozó tényező. Az ország az el nem kötelezettség elvét követve hamarabb került kereskedelmi kapcsolatba a Nyugat-európai országokkal valamint az Amerikai Egyesült Államokkal, mint a keleti tömb tagjai. Előnyös pozícióban volt, ugyanis kiaknázhatta a lehetőségeket mindkét oldalról, amivel szélesebb körben tudott anyagi forrásokhoz jutni a szövetségi állam gazdaságának erősítése érdekében. Azonban még így sem számított versenyképesnek a szocialista elven működő gazdaság. Végül az ország nagymértékű eladósodása odáig vezetett, hogy a nyolcvanas évek közepére már szakértők a jugoszláv monetáris rendszer összeomlását jósolták.

A helyzetet rontotta az is, hogy gazdaságilag a különböző fejlettségi szinten lévő tagállamok nem egyformán vették ki részüket a teherviselésből. Az erősebb gazdaságú horvát és szlovén tartomány a befizetett összegekhez képest jóval kevesebb hozzájárulást kapott vissza fejlesztésekre, melyet a többi tartományi kifizetésekhez képest aránytalanul kevésbé velt a két tagállam. A kommunista rendszer szétesését megelőző időszakban Washingtontól felvett újabb segélycsomag csak tovább rontotta az állapotot. A kikötött feltételek alapján az ország nem tudta végrehajtani a reformokat, és ezzel párhuzamosan a munkanélküliség is nagy arányban növekedett.⁴

Az el nem kötelezettség jugoszláv politikai stratégiája rányomta a bélyegét a magyar-jugoszláv kapcsolatok alakulására is. A két ország viszonyát a második világháború utáni időkben egészen az 1980-as évekig az elhidegülés légköre jellemezte, melynek egyik jelképe volt a két állam között felhúzott fizikai határsáv is. Az 50-es évek második felétől bekövetkező enyhülés ugyan fellazította a diplomáciai kapcsolatokat, azonban az 56-os események hatására az ismételten távolságtartásba fordult át. Magyarországon a forradalmat követő Kádár-rendszer kibontakozásával új korszak kezdődött, és a tendencia ismét pozitív irányt vett; Kádár nemzetközi politikai intézkedései segítettek oldani az addigi feszültségeken.

Elsősorban gazdasági téren próbáltak közelíteni egymáshoz a felek, melyhez elengedhetetlen volt a szigorú vízümpolitikai szabályozások enyhítése. E tekintetben

⁴ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010) : Gazdasági válság
Forrás:[http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2-gazdasagi-valsalag&root=12&catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-\(letoltve:2019.02.24.\)](http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2-gazdasagi-valsalag&root=12&catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-(letoltve:2019.02.24.))

Kádár elsődleges intézkedései a szomszédos országokkal való közös határszakaszok lebontására irányult, melybe beletartozott a délszláv térség is. A határok megnyitásáról 1965-ben döntöttek, melyet követően megélénkült a kereskedelmi, valamint az utasforgalmi vérkeringés Magyarország és Jugoszlávia között, továbbá a turisztikai szektor is fejlődésnek indult.

A kapcsolatok kiépítése és bővítése terén az állami szerepvállalás súlypontja később fokozatosan áthelyeződött a helyi közigazgatási szintre. Mezőgazdasági, kereskedelmi, oktatási és egyéb területeken lokális szinten voltak jelen az együttműködés bővítését előirányzó kooperatív tevékenységek, a két ország testvérvárosai valamint intézményei között. (Ezek közül a legmeghatározóbbak voltak a Szeged-Szabadka, Baja- Zombor, Pécs-Eszék valamint Szombathely-Muraszombat párosok.)

A korábbi viszonyokhoz képest a diplomáciai kapcsolataink fejlődő tendenciát mutattak. Azonban jelen voltak olyan tényezők is, amelyek komoly fejtörést okoztak a külpolitikai döntéshozóknak. Ilyen volt a csempészhálózat problémája is. Kialakulásához közvetlenül hozzájárult a keleti országok állampolgárait megbolondító nyugatias fogyasztói kultúra, először a jugoszláv, majd a magyarországi térségben. Egy idő után szinte ellenőrizhetetlenné vált a termékek beáramlása, mely már a kommunista rendszer gyengülésével és a szocialista gazdasági szerkezet átrendeződésével megjósolhatóvá tette a gazdaságpolitikai érdekek kapitalista irányú eltolódását.⁵

A 90-es évek elejére nemcsak Jugoszláviának, de Magyarországnak is sikerült felhalmoznia egy nagyobb összegű adósságot, így ez a szempont az elkövetkezendő időszakban megkerülhetetlen tényezőként volt jelen az országok nemzeti, valamint nemzetközi stratégiai döntéseinek meghozatalában.

1.3. A délszláv lóporos hordó

Magyarország és a délszláv térség külkapcsolatának egyik kiemelt témájaként dolgozatomban fontosnak tartom megemlíteni a nemzetiségi politikai viszonyok történelmi előzményeit is. A témakör a külkapcsolatokban több ponton is meghatározó tényező: egyrészt korábban már említettem, hogy a balkán sokszínűsége egyfajta széthúzó erőként volt jelen a térség társadalmában. (Ez a megosztottság egyben a hidegháborús időszak nyugat és kelet határvonalaként is értelmezhető volt.) Másrészt

⁵„Majdnem Nyugat a szomszédban” (2010): Forrás: <http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-012/Bottoni.pdf> (letöltve: 2019. 02. 24.)

nem lehetett figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a háborúk okozta területváltozások milyen mértékű befolyást gyakoroltak a népességmozgásokra. Ebben az időszakban rengeteg család kényszerült elhagyni az otthonát, mely a migráció politikai alapon történő megoldását tette szükségszerűvé mindkét állam részéről. Sajnos ezt a problémát a rendszerváltást követő időszakban a délszláv háború borzalmai még inkább elmélyítették.

1.3.1. Theodosius-vonal

A Balkán nemzeti összetételét meghatározóan szláv nemzetiség teszi ki. A szlávok a VII. században érkeztek erre a területre, amely ekkor még Bizánchoz tartozott. A földművelő és állattenyésztő népek megérkezésével a középkor hajnalán egy új korszak vette kezdetét. A kereszténység kettészakadt katolicizmusra és ortodoxiára, amely egyben a Római Birodalom nyugati és keleti szétválását eredményezte. Ezzel párhuzamosan az egyház lefektette a kereszténység dogmáit, amely később alapja volt az eretnek üldözéseknek is. A középkor időszakában a világvallások ideológiai körvonalazódtak, így a vallásokba való tagozódás az emberiség történelmében elsődlegesen határozta meg az egyének identitását. A 18. századi felvilágosodás eszmeiségével megjelenő liberalizmus és nacionalizmus egységesen járultak hozzá a nemzetté válás folyamataihoz, melybe már kész identitást meghatározó elemként volt jelen a vallási hovatartozás.⁶

A délszláv népek nemzetiségi arculatára jelentősen hatott a több száz évig tartó török hódoltság korszaka, amely megalapozta a muzulmán vallás elterjedését és beágyazódását a népek életmódjába. E tekintetben elsősorban Bosznia-Hercegovinát kell megemlíteni, melynek területéért a történelem során több hatalom is küzdött (beleértve a Nagy-Magyarországot is). A bosnyák nép generációiban a több száz év alatt a legerősebb lenyomatot az Oszmán Birodalom kultúrája és vallása hagyta hátra. Az idők során a bosnyákok - valamint a balkáni térségben az albánok – döntő többsége áttért a muzulmán hitre, de a szláv anyanyelvét továbbra is megtarthatta. Ennek lehetőségéhez hozzájárult a török felfogás toleranciája, mely a nyugat illetve kelet- európai keresztény államokkal ellentétben nem várta el a meghódított népek teljes asszimilációját.

Ezzel szemben a szlovénok, a horvátok valamint a szerbek történelmi és ebből adódóan vallási kötődései is teljesen más irányt mutatnak. A szlovénok több mint fél évezreden át

⁶ Kupa László (szerk.): Vallás és Etnikum Közép-Európában, Tanulmányok (2007. november 23-24. napon megtartott Pécsi konferencia előadásai alapján) B&d Stúdió, 199-200. o.

fennálló Habsburg Birodalomhoz való tartozása, valamint a 800 éves magyar és Habsburg kötődésű horvátok, a nyugati kereszténység identitástudata szerint definiálták magukat. Viszont a szerbek, macedónok, valamint montenegróiak az ortodox vallás tételei alapján határozták meg vallási hovatartozásukat. Ezen kívül tovább színesítették a térség etnikai összetételét a magyarok, a németek, a romák és javarészt az inkvizíció idejéből leszármazó zsidók is.⁷ Ebből a vallásilag heterogén környezetből - a többi országhoz viszonyítottan ugyan megkésve, de biztosan - indult útjára a nacionalizmus, amely meghatározta a rövid XX. század történelmi eseményeit a délszláv térségben.

1.3.2. A szerb hegemonia kialakulása

Az első világháború valamint a rendszerváltás időszaka közötti történelmi sorsfordulókön számolni lehetett azzal a veszéllyel, hogy a többnemzetiségű Jugoszlávia szétesik. Mindemellett előre látható volt, hogy a Balkáni országokat is utoléri a nemzetiesedés ideológiai kérdése, ami a XX. század derekától hozzájárult a nacionalista törekvések felerősödéséhez. A két tényező egymást erősítette. A tagállamok saját területük autonómiájának megteremtésére és annak szélesítésére törekedtek.⁸

A megosztottság kérdésköre akkor került először napirendre, amikor az első világháború időszakában megjelent az igény az antant hatalmak részéről a délszláv egység létrehozására. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság már a kezdetekkor komoly problémákkal küzdött, mivel a nemzetiségek közül nem volt egységes az álláspont a jugoszlávizmus megítélésében. A szerbek úgy vélték, hogy az egységes államot szerb dominanciával kellene megvalósítani. Részükről önbizalomra adott okot a szlovénok és a horvátok kiszolgáltatott helyzete az olasz fenyegetettséggel szemben, valamint az, hogy a három meghatározó délszláv nép közül egyedül a szerbeknek volt önálló államigazgatási területe és hadserege. A társnemzetekkel szemben ez meghatározó erőfölényt jelentett. A hétköznapiakban közvetlenül is érzékelhetővé vált az államigazgatás és törvényhozás terén

⁷ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Etnikai feszültségek, politikai krízisek
Forrás:http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=16:4-etnikai-feszultsegek-politikai-krizisek&root=12&catid=5:i-jugoszlavia-szueletese (letöltve:2019. 02. 26.)

⁸ Pecze Zoltán (-): Elkerülhetetlen volt-e Jugoszlávia felbomlása? Magyar Szemle, (V. évf.) 6.szám
Forrás:http://www.magyar szemle.hu/cikk/elkerulhetetlen_volt_e_jugoszlavia_felbomlása
(letöltve:2019.02.26.)

is érvényesülő szerb dominancia. A szerb hozzáállás – mint ahogyan arra számítani is lehetett - ellenérzéseket váltott ki a tagállamok részéről.⁹

A szerb vezetés 1921-ben elfogadott egy alkotmányt, amely véglegesítette a centralizált államberendezkedést és egyben megfosztotta a horvátokat attól a fajta autonómiájuktól, melyet addig a Habsburg és magyar fennhatóság alatt tapasztalhattak. Ez együtt járt azzal, hogy az elkövetkezendő évtizedekben a gazdaságilag fejlettebb horvát tagállamból folyamatosan szivattyúzta el a szerb állam a megtermelt javak többletét. A ismételt háborús események azonban átmenetileg konzerválták a szerbek elképzeléseinek gyakorlati megvalósítását.

A második világháborút követően a jugoszlávizmus ismét teret nyert. A szerb vezetés a homogenizálás jegyében törekedett a kisebbségek (beleértve a nem szláv nemzetiségű népek, mint magyar és német) kitelepítésére vagy éppen azok kiirtására. A provizórikus jelleggel létező egység erővel történő megtartása nem kis feladatot jelentett. Ezt az el nem kötelezettség politikájával 1945 és 1980 között a horvát-szlovén származású Josip Broz Tito elnöknek sikerült megoldania; az ő személye testesítette meg ebben az időszakban a délszláv összetartozást.¹⁰

1.3.3. Magyarok a folyamatosan változó délvidéken

A XX. században lezajló háborúk miatt többszörösen újrarajzolt európai államok nemzetpolitikájában, jelentős bonyodalmat okozott a nemzetiségi, kisebbségi kérdés megoldása. Így volt ez hazánk és a délszláv térség esetében is; a területmódosítások elkerülhetlenné tették a népességmozgások folyamatainak megindulását.

Magyarország által elveszített Drávaköz, Bácska, Nyugat-Bánság valamint Muraköz vidékeiről a szerb igazgatás több ezer magyar nemzetiségű - többségében értelmiségi réteghez tartozó - személyt utasított ki. Sokan arra kényszerültek, hogy önként hagyják el a volt magyar területeket. Akik maradtak, azokat igyekezett a szerb hatalom szolgáratlanra taszítani; többen a földjeiket veszítették el, amiket aztán egy földreform keretében szerb önkéntesek vagy telepések között osztottak szét. Ezt követően fordult a helyzet: a magyar

⁹ Már 1918 és 1920 között kitört horvát parasztfelkelések hangot adtak a szerb központú igazgatás ellenzésének, melyet a Belgrádi haderők erőszakkal vertek le. (Forrás: Pecze Zoltán: Elkerülhetetlen volt-e Jugoszlávia felbomlása? Magyar Szemle, (V. évf.) 6.szám,

http://www.magyszemle.hu/cikk/elkerulhetetlen_volt_e_jugoszlavia_felbomlasi, letöltve:2019.02.26.)

¹⁰ Pecze Zoltán: Elkerülhetetlen volt-e Jugoszlávia felbomlása? Magyar Szemle, (V. évf.) 6.szám

Forrás:http://www.magyszemle.hu/cikk/elkerulhetetlen_volt_e_jugoszlavia_felbomlasi (letöltve:2019.02.26.)

hatóságok Magyarországhoz visszacsatolt délvidéki területekről elűzött szerbek helyére, bukovinai csángókat telepítettek be.

A későbbiekben a háborúból vesztesként kikerülő Magyarország, és vele a délvidéki magyarság sorsa megpecsételődött. A délszláv nacionalizmus jegyében a szerbség elsődleges feladatának tekintette, a térség etnikai összetételének ismételt és végleges megváltoztatását a magyarság kiszorításával. A tisztogatás során először az értelmiségi réteg elűzése volt a cél. Az ezt követő időszakban a magyarok számaránya drasztikus csökkenésnek indult. Az addig az általuk és a németek által alkotott többség, immár kisebbségbe került a Vajdaság területén.¹¹ A magyarság lélekszámának eséséhez hozzájárult továbbá az is, hogy a jugoszlávizmus (mint ideológia), leginkább a csekélyebb magyar nemzeti identitástudattal rendelkező zsellérek körében tudott érvényesülni. Ez azt jelentette, hogy a szegényebb, nemesi rétegtől megfosztott vajdasági magyarság könnyen tudott asszimilálódni a szerb életformához.

Az etnikai arányok erőszakos megváltoztatása a világháborúk végére olyan gyűlöletet generált a nemzetiségek között, ami később nagyszámú emberáldozatot követelő vérengzésekbe fordult át.¹²

1.3.4. Kisebbségpolitika a vajdasági magyarok vonatkozásában

A háborúkat követő években emberi jogi kérdések kerültek előtérbe, és már ekkor nemzetközi elvárásként volt jelen a nemzetállamok kisebbségi jogainak a biztosítása. Az újonnan létrejövő Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban először a Saint-Germaini békeszerződés aláírásakor vetődött fel a kérdéskör. Ekkor Franciaország nyomására az állam kénytelen volt aláírni a kisebbségvédelmi szerződést, mely során annyit sikerült

¹¹ Gábrityné dr. Molnár Irén - Mirnics Zsuzsa (szerk.; 2001): Fészekhagyó vajdaságiak (A Magyarországi Tudományos Társaság kiadványsorozata) Szabadka, Verzal, MTT Könyvtár 4., 120-122.o.
Forrás: <http://mek.oszk.hu/17100/17172/17172.pdf> (letöltve: 2019. 03. 05.)

¹² A történelemben sötét foltként van jelen a délvidéki vérengzések elnevezéssel illetett eset, mely során 1944 és 1945 közötti időszakban a jugoszláv partizánalakulatok elsősorban a civil vajdasági (kisebbségben német) lakosok ellen kegyetlen népiirtást követtek el. A németeket valamint a magyarokat a második világháborúban elkövetett bűnökkel vádolták. A megtorlás minden emberi képzeletet felülmúlt; a kínzásokat és kivégzéseket brutális módon, válogatott eszközökkel hajtották végre. Hét évtizeddel a történetek után a szerb fél részéről megtörtént a beismerés. Aleksandar Vucic miniszterelnök 2014. november 2. napon róttá le kegyeletét Szabadkán a Zenta úti temetőben az áldozatok tiszteletére állított emlékműnél. (Forrás: Matuska Márton: Délvidéki atrocitások, Keskenyúton-Délvidéki tragédiánk 1944-1945, <http://www.keskenyut.hu/page/234/art/383/akt/1/html/delvideki-atrocitasok.html>, letöltve: 2019. 03. 05.)

elérnie, hogy a már 1914 előtt Szerbia területén élő nemzetiségekre ne terjedjen ki ez a szabályozás.

Jugoszláviában az 1948-ban készített első hivatalos népszámlálási adatok alapján a szerbiai Vajdaságban (és azon belül is főleg az Észak- Bácskában) közel fél millió, a horvátországi Dráva-szögben nagyságrendileg 50.000, továbbá a szlovéniai Muravidéken összesen 10.000 fős magyarság élt. Tito a nemzetiségi kérdés megoldása érdekében új politikai irányt hirdetett: az egyenlőség jegyében először határozat született arról, hogy Jugoszláviában a nemzeti kisebbségek teljesen egyenrangúak a többséget alkotó nemzettel, majd később az 1974-es alkotmánymódosítással kiszélesítette a kisebbségi jogosultságokat. Ez egyet jelentett a kulturális és szabad nyelvhasználati jogok megléte mellett a szociális és gazdasági jogosultságok érvényesíthetőségével is. Tito intézkedései átmenetileg lecsillapították a kedélyeket, és reményt adtak a feszültségek elsimítására. Később azonban kiderült, hogy a gyakorlati megvalósulás nem úgy történt, mint ahogyan azt elméletben megfogalmazták.

A kisebbségi magyarság nemzetiségi alapú politikai önszerveződésére és ezen keresztül érdekeik érvényre juttatására, szinte egyáltalán nem volt lehetőség. Az érdekérvényesítést mindössze közvetett úton, a többségi nemzet által megválasztott küldötteken keresztül gyakorolhatták, amely így számtalan visszaélési lehetőséget kínált a kisebbségek rovására. Mindemellett megkezdődött a magyarlakta területek tudatos gazdasági leépítése, valamint a társadalmi struktúra és az intézmények teljes átszerveződése.¹³ Az addigi erőszakos asszimilációs politika burkolt formába öltözött.

A fentieket egybevéve, azonban az leszögezhető, hogy a magyarok gazdasági, politikai valamint kulturális helyzete Jugoszláviában még így is sokkal kedvezőbb volt, mint a szocialista tömbön belüli országokéban. A hidegháborús időszak el nem kötelezett stratégiája pozitívan hatott a jugoszláv belpolitika és egyben a kisebbségi politika alakulására, amit a haladó nyugat felé való nyitottság is nagymértékben meghatározott.

¹³ Hornyák Árpád (-): A Jugoszláviai különút kisebbségpolitikai következményei. Magyarok a horvát, szerb és szlovén tagköztársaságban. A vajdasági autonómia és a magyarok 1945-1989.

Forrás: http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbssegkutatas/pdf/V_fej_05_Hornyak.pdf (letöltve: 2019. 03. 05.)

A háborút követő években jelentős mértékben csökkent a mezőgazdaságban dolgozók aránya és ezzel párhuzamosan az agrárium részesedése is esett a megtermelt javak tekintetében. Az 1970-es években a Vajdaságban megtermelt javak – a korábbi 59%-hoz képest – mindössze 31%-át adta a GDP aránynak.

Politikai viszonylatban az egyenjogúság jegyében a szerb vezetés ügyelt arra, hogy az autonómiát kapott Vajdaság, a tartományi és a szövetségi parlamentben is, a területen élő magyarság arányának megfelelő számú magyar nemzetiségű képviselő legyen jelen.

Josip Broz Tito által megszabott, sokszor az erőszak eszközét preferáló intézkedések, diktatórikus módon adtak hangot a szerb hatalomgyakorlásnak. Ezzel azonban egészen 1980-ban bekövetkezett haláláig bravúrosan össze tudta tartani a föderatív szerkezetű soknemzetiségű köztársaságot.

A későbbiek során Slobodan Milosevic által vezetett Szerb Kommunista Szövetség hatalomra kerülésével az 1989-ben létrehozott új alkotmány eltörli a vajdasági autonómiát, és a délszláv háborúk idején meghozott döntések még inkább kiélezik a feszültségeket. Ekkor már nemcsak korlátozza, de meg is fosztja a kisebbségeket az addig biztosított formális jogosultságaiktól.

1.4. Jugoszlávia felbomlásához vezető körülmények

Jugoszlávia erjedési folyamatának megindulását egészen Tito haláláig vezethetjük vissza. Annak a karizmatikus vezetőnek, aki egyben a délszláv egység megtestesítője, és az el nem kötelezettség aktivistája volt, a világ addigi legnagyobb szabású gyászszerzetartásán röhatták le tiszteletüket királyok, államelnökök, miniszterelnökök, külügyminiszterek és számos ország delegált tagjai. Az egyik albán nemzetiségű politikus Mahmut Bakalli évekkel később a következőt mondta ezekre a napokra visszatekintve: „Valamennyien sirattuk, de még nem tudtuk, hogy Jugoszláviát temetjük.”¹⁴

Tito egy gazdaságilag erőteljes, a szocialista tömb országainak életszínvonalát messze meghaladó köztársaságot tudott maga mögött hagyni. A hidegháborús időszakban a két nagyhatalom között zajló rivalizálásból Jugoszlávia sokat profitált, ugyanis kiadásait javarészt a külföldről származó forrásokból fedezni tudta. Ez azonban megváltozott a hidegháborús légkör megszűnésével. A források elapadásával a gazdasági mozgástér beszűkült, amely együtt járt a versenyképesség romlásával is. Az ország arra kényszerült, hogy a Nemzetközi Valutaalapon keresztül hitelfelvételért folyamodjon. Ezzel átmenetileg megoldódott az ország monetáris problémája, ugyanis a felvett kölcsönök elfedték a válság jeleit. Mindemellet ebben az időszakban a munkanélküliség megjelenésekor biztonsági tartalékot jelentett az engedélyezett nyugati munkavállalás is, amellyel jelentős külföldi tőke áramolhatott az országba, emelve így a GDP százalékos arányt.¹⁵ A

¹⁴Harmat Árpád Péter (2015): Történelem cikkek-Jugoszlávia kialakulása és megszűnése
Forrás:<http://tortenelemcikkek.hu/node/317> (letöltve: 2019.03.07.)

¹⁵ Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, 42-43. o.

hitelfinanszírozás tagköztársaságokra eső különböző mértékű aránya később azonban jelentős egyenlőtlenségeket generált, melynek következtében annak magasabb összeggel terhelt részét elsősorban a gazdagabb területeknek, vagyis a horvát és a szlovén régióknak kellett fedeznie. Ez megvalósulhatott közvetlen módon vagy egyéb átcsoportosítással. Többet betenni a közös kalapba, mint amennyit abból ki tudnak venni, természetesen ez sem a horvátoknak, sem a szlovénoknak nem volt kedvező felállás; ez meglehetősen deficités üzletnek bizonyult mindkettejük számára. Egyre inkább mélyült a szakadék a műveltebb és gazdaságilag is fejlettebb nyugati, valamint az elmaradottabb keleti régiók között.

A válság először Koszovóban jelentkezett, ahol az albán nemzetiségűek számarányának a megugrása miatt, az így már 90%-ban koszovói albánok által lakott autonóm terület is igényt tarthatott volna a köztársasági státuszra. Az 1974-es alkotmányban foglaltak alapján ez egyet jelentett volna azzal, hogy lehetőségük adódik jogot formálni a Szerbiától való elszakadásra. Ez azonban a szerbeket érzékenyen érintette. (Ennek oka abban kereshető, hogy a szerbek Koszovóra még a mai napig úgy tekintenek, mint államuk történelmi bölcsőjére; az attól való elválás egyet jelentene a szerb nép önazonosságának megsemmisülésével.)¹⁶

A nemzeti ellentétek féken tartása céljából Tito által meghozott 1974-es és egyben utolsó alkotmánya az országot szövetségi államként definiálta, azonban sok tekintetben konföderatív jelleggel határozta meg a tagállamok közötti viszonyt. A szándéka az volt, hogy a jogszabályokkal beépített fékek és egyensúlyi rendszerek egy keretet biztosítanak majd a kompromisszum kényszerrel összetartott államszövetségnek. Ez azonban nem úgy teljesült a gyakorlatban, mint ahogyan azt az államfő elképzelte.

Az alkotmányban foglaltak sok tekintetben előnyt jelentettek a kisebbségek védelme szempontjából, azonban azt a szerbek önmagukra nézve kockázatosnak tartották. A kockázat pedig az alkotmány elfogadása előtti időszakban meglévő dominanciájukat érintette. Úgy gondolták, hogy a szabályozások hatására a szerb befolyás sokat gyengült. Sétélmezték, hogy addig amíg a koszovói albánok és a vajdasági nemzetiség megkapta az autonómiát, ezzel szemben a horvátországi valamint boszniai honfitársaik, akik az országokon belül összefüggő területen éltek, ugyanezt a jogosultságot nem élvezhették. A

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlavia_felbomlása_ees_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 07.)

¹⁶ Pecze Zoltán: Elkerülhetetlen volt-e Jugoszlávia felbomlása? Magyar Szemle, (V. évf.) 6.szám Forrás: http://www.magjarszemle.hu/cikk/elkerulhetetlen_volt_e_jugoszlavia_felbomlása (letöltve: 2019. 03. 07.)

szerbek úgy vélték, hogy egy összeesküvés áldozataivá váltak, aminek az volt a célja, hogy megfosszák őket szuverén jogaiktól saját köztársaságukban.¹⁷ Ennek először 1986-ban adtak hangot, amikor az egyre jobban elharapódzó koszovói helyzet miatt, a helyiek segélykiáltására a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémián 200 szerb értelmiségi aláírásával memorandumot készített a védelmükre. A dokumentum aláírói bírálták az 1974-es alkotmány azon vonatkozó részért, amely biztosította az autonómiát Koszovónak és a Vajdaságnak. Továbbá az albánokat azzal vádolták, hogy fel akarják támasztani a történelmi Nagy-Albániát. A memorandumban követelték az autonóm területek státuszának az eltörlését.¹⁸ A pattanásig feszült helyzetet tovább tetézte, hogy miután 1987-ben a közügyi szerepvállalásban előtérbe került a Szerb Kommunista Szövetség elnöke Slobodan Milosevic, az első intézkedései közé tartozott a vajdasági autonómia felszámolása. Milosevic 1988-ban antibürokratikus forradalmat hirdetett,¹⁹ mely során a montenegrói valamint a vajdasági területek vezetőit sorban lecserélte, és helyükre a saját embereit ültette. Koszovó autonómiája tekintetében kidolgozott egy javaslatot annak visszavonásáról, melyet 1989 márciusában a szerb többség elfogadott. Erre válaszul az albánok tüntetésekbe kezdtek, melyet az oda vezérelt szerb csapatok segítségével sikerült erőszakkal levernie. Ezt követően az albánok vezetőit a hatalom bebörtönözte. Mivel a választásokat az albánok bojkottálták, ezért szerb szimpatizáns erők kerültek ezen tartomány élére is.²⁰

A nemzetiségi elitnek egyre világosabbá vált, hogy Milosevic a memorandumban lefektetett elveket követi, és a nagy szerb eszmeiséget kívánja támogatni. Miután 1989-ben megválasztották Szerbia elnökének, a délszláv háború bekövetkezésének reális esélye megnövekedett. A történelmi jelentőségű Rigómezőn éppen a szerb-török ütközetnek a

¹⁷ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Az utolsó alkotmány

Forrás:http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=70:6-az-utolso-alkotmany&root=12&catid=7:iii-a-tito-korszak-1945-1980 (letöltve: 2019. 03. 07.)

¹⁸ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): A Memorandum: a szerb nacionalizmus újjászületése

Forrás:http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=79:4-a-memorandum-a-szerb-nacionalizmus-ujjaszueletese&root=12&catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991- (letöltve: 2019. 03.07.)

¹⁹ A vajdasági autonómia megszüntetésének egyik közvetlen kiváltója volt az 1988. október 06.-án Újvidéken lezajlott úgynevezett „joghurtforradalom”, amely a felingerelt tüntető koszovói szerbeknek uzsonnára adott ellátmányáról kapta a nevét. A tüntetés Milosevic féle rezsim szervezésében zajlott le, mely során az Újvidékre szállított demonstrálók követelték az alkotmány módosítását. Az erőszakos fellépés elérte a célját: a vajdasági vezetőség lemondását követően megkezdődhetett a centralizációs intézkedések. (Forrás: Hunsor (-) :A Délvidéki Magyarok rövid története, Forrás:

<http://www.hunsor.se/hu/delvidek/delvidektortenete.htm> ,letöltve: 2019. 03.07.)

²⁰ Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Szlobodan Milosevics felemelkedése 1987-1990 Forrás: http://konfliktuskutato.hu/index.php?catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-&id=78:5-szlobodan-milosevics-felemelkedese-1987-1990&option=com_content&root=12&view=article (letöltve: 2019. 03.07.)

600. évfordulóján 1989. június 28-án, az egykori csatamezőn összegyűlt – egyes becslések szerint- milliós lélekszámú szerb népnek a beszédében a következőt mondta: „A társadalmi körülmények miatt alakult úgy, hogy a rigómezei csata 600 éves évfordulója éppen arra az évre esik, amelyben Szerbia sok-sok évtized múltán visszaszerezte állami, nemzeti és szellemi integritását.”²¹ A véletlenszerűség azonban kevésbé volt hihető egy olyan szövetségi államban, ahol a vezetők már évtizedek óta az egységesítés gyakorlati megvalósításán dolgoztak.

A szakértők elemzése szerint ez volt a legelső szikra a fegyveres konfliktus kirobbanásához. Kialakult egy olyan helyzet, amely két irányba szakította volna szét az államot. A nemzetiségek körében létrejött konszenzus értelmében a tagállamok a nyugatiasodás és az európai integráció felé hajlottak, míg a Milosevic vezette Szerbia továbbra is a szerb hegemoniával megvalósuló jugoszlávizmusban látta jövőjének a biztosítását.

1.5. A politikai erőter változásai Magyarországon és Jugoszláviában

A szocializmus meggyengülésével a nyolcvanas évek végén nemcsak Jugoszláviában, de Magyarországon is új politikai erők jelentek meg, melyek egyben változást hoztak a társadalmi és a gazdasági közéletbe is. A fejlődés szükségszerűségének igénye azonban nem egyformán jelent meg és bontakozott ki a két állam tekintetében.

Jugoszláviában Tito halálát követően még a 80-as évek végén sem körvonalazódik pontosan, hogy melyik irányba fog eldőlni a tagállamok sorsa; az addigra már a válsággal küszködő és az ellenkező érdekek köré szerveződő horvát, szlovén, valamint a szerb nacionalista tábor között már a válságkezeléssel kapcsolatos kérdéskörben megmutatkoznak az eltérő vélemények. A horvátok és szlovénok által támogatott piacorientált elképzeléssel szemben a Jugoszláv Kommunista Szövetség (JKSZ) részéről 1989-ben fogalmazódott meg a többpártrendszer intézményének elvetése. Eddigre már az infláció elképesztő méreteket öltött és az adósságállomány elérte a 21 milliárd dollárt. Égető szükség lett volna a térség stabilizálását elősegítő gazdasági és politikai intézkedések meghozatalára, azonban a felek közötti tárgyalások során, az eltérő álláspontok miatt ez meghiúsult. A helyzetet tovább tetézte, hogy ugyan az 1990

²¹ Bálint Csaba (2009): Sebja insajd: Mit mondott Milosevics 1989-ben?

Forrás: https://srbija.blog.hu/2009/07/01/mit_mondott_milosevics_1989_ben (letöltve: 2019. 03. 08)

januárban megtartott rendkívüli kongresszuson a JKSZ már elismerte a politikai pluralizmust, azonban a konföderációt követelő hangok továbbra sem tudtak érvényre jutni. A későbbi többpárti választások kiírása miatt megtartott ülés sem vezetett a két tábor között eredményre; a szlovénok és horvátok is demonstratívan kivonultak az ülésről, ami tovább rontott a helyzeten. Jugoszlávia felbomlását dominóelv-szerűen 1991 nyarán Szlovénia kiválása, majd az ezt követő napon a horvát és szlovén parlament által elfogadott függetlenségi nyilatkozat deklarálása indította el. Szlovéniában az első demokratikus többpárti választásokra 1990. április 8. napon került sor, melyből a konföderáció politikai elvét követő Szlovén Demokratikus Ellenzék (DEMOS) kerül ki győztesként. Ezt követően mintegy két évig maradt kormányon a párt Lojze Peterle miniszterelnök vezetésével.

Közvetlenül a rendszerváltás előtti időszakban Horvátországban is szerveződnek ellenzékiek; a horvát KSZ KB ekkor még a JKSZ egysége, ami – mindamelllett, hogy élesen bírálta a szerb vezető Slobodan Milosevic személyét - a Titoi föderatív szocialista államberendezkedés mellett tette le a voksát. Nem sokkal később az értelmiségiekből álló horvát párt a Demokratikus Kezdeményezés Társasága a JKSZ vetélytársává lépett elő. Az első 1990. áprilisában megrendezett demokratikus választások során a Franjo Tudman által vezetett Horvát Demokratikus Közösség került ki győztesen. A horvát parlament a Szábor (horvátul:Sabor) 1990. július 25. napon mondta ki Horvátország szuverenitását, majd a függetlenség deklarálására, Szlovéniával együtt, egy év múlva 1991. június 25. napon került sor.²² Jugoszlávia esetében a rendszerváltás sokkal bonyolultabb folyamat volt, mint a többi szocialista államnál, így az csak jóval később, nagy áldozatok árán tudott megvalósulni.

Nem így hazánk vonatkozásában, ahol a rendszerváltás időszakában komolyabb belpolitikai viszályokról nem beszélhetünk. A kedvező légkörhöz még hozzájárult az 1956-os események után színre lépő Kádár-rendszer liberális irányultsága is. Magyarországon az alternatív eszmeiség kibontakozásának már a hatvanas évek elején létjogosultsága volt, mely egészen a rendszerváltásig egy természetes fejlődés eredményeként járult hozzá a kommunista egyeduralomból a többpárti parlamentáris demokrácia rendszerébe történő könnyű átmenethez. A reformkommunizmus

²² Múltkor történelmi magazin (2011): Háborúban elnyert függetlenség: Szlovénia és Horvátország önállósulása 1-2. o. , Forrás: https://multkor.hu/20110628_haboruban_elyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa (letöltve: 2019. 03. 11.)

kibontakozásával megújult állampárt, az MSZP szociáldemokrata párttá való átalakulása csak egy komponense volt, az új rendszer kibontakozásának. Olyan a történelem során megszűntetett pártok nyertek ismételten teret a politikai szférában, mint a Független Kisgazda- Földmunkás és Polgári Párt, a Kereszténydemokrata Néppárt valamint a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, amelyeknek így ismét lehetősége adódott – a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva - önmaguk újjászervezésre. A demokrácia többpártrendszerre épülő ideológiája hívta életre, még az ekkor gyerekcipőben járó Magyar Demokrata Fórumot, Szabad Demokraták Szövetségét valamint a Fiatal Demokraták Szövetségét is. Az első szabad választások eredményeként győztesként kikerült MDF az FKGP-vel és KDNP-vel kötött koalícióban alakult kormánnyá, melynek élére Antall József került.²³

²³Harmat Árpád Péter (2015): Történelem cikkek - A rendszerváltozás története és eseményei Magyarországon
Forrás: <http://tortenelemcikkek.hu/node/125> (letöltve: 2019.03.07.)

2. DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK AZ ANTALL-KORMÁNY ÉS A DÉLSZLÁV TÉRSÉG KÖZÖTT

2.1. A megosztottság külpolitikája

A rendszerváltás kihívásokat állított a volt szocialista tömb országai elé. A Szovjetunió felbomlásával és a gazdasági szerkezet átalakulásával már adott volt a lehetőség, hogy a demokratizálódás jegyében elinduljanak a nyugati felzárkózás felé. Azonban ez a folyamat nem egységesen és nem mindenhol békés úton ment végbe. Jugoszláviában a kulturális, gazdasági törésvonalak és a kiéleződő belső feszültségek miatt már ekkor számítani lehetett arra, hogy itt nem lesz olyan egyszerű az átmenet.

Belgrád mozgásterét és belső gazdasági folyamatait teljesen beszűkítették az etnikai konfliktusok és a szovjet rendszer felbomlásával nemzetközi befolyása is csökkent. Külpolitikájában már a fejlődő országok sem élveztek formálisan elsőbbséget, és a nyugat-európai integrációs elvárások is komoly próbatételt jelentettek a jugoszláv gazdasági rendszer reformintézkedéseiben.²⁴

A kommunista párt Horvátországban, Szlovéniában és hazánkban is elvesztette a hatalmát és olyan pártok kerültek az államok élére, amelyek identitásukat az antikommunizmus jegyében a keresztény-konzervatív értékrendet képviselve, politikájukat a Közép- és Kelet-európai nemzeti együttműködés és az euroatlanti integráció irányába határozták meg. Ezzel szemben Szerbiában a kommunista utódpart nyerte meg a választásokat, mely bizonyos értelemben egyfajta szembenállást is jelentett a nemzetközi fejlődési tendenciával.

A történelmi tényezőkön túl az értékrend és a jövőre vonatkozó meglátások is szerepet játszottak abban, hogy hazánk a három szomszédos jugoszláv állam közül közelebb érezte magához Horvátországot és Szlovéniát.

Mint ahogyan Jeszenszky Géza az Antall-kormány volt külügyminisztere is kissé nyers, de annál lényegre törőbb módon a miniszter jelölti parlamenti meghallgatásán fogalmazott: „Magyarország Horvátországgal és Szlovéniával baráti, Szerbiával pedig korrekt viszonyra törekszik.” Később Jeszenszky ezen mondata elemzők véleményeinek keresztüztüzébe került. A kritikusok úgy vélték, hogy az adott politikai helyzetben – így

²⁴ Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. kötet (1990.május-1990.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 69.o.

elsősorban a vajdasági magyarság kiszolgáltatottságát tekintve - diplomáciai szempontból nem volt szerencsés megfogalmazás.²⁵

Az Antall-kormány tisztában volt Jugoszlávia belpolitikai problémáival, azonban arra nem számolt, hogy a szövetségi állam a rendszerváltást követő időszakban felbomlik. Milosevic célkitűzése, amely egy szerb vezetésű centralizált állam létrehozására irányult, az 1990-es horvát és szlovén első szabad tavaszi választásokkal megghiúsult. Megkezdődött Jugoszlávia szétesése, mely egy rossz ómenként vetítette előre a katasztrófa bekövetkezését.

Hazánk külpolitikai szempontból igencsak kényes helyzetbe került. Egyértelművé vált, hogy a délszláv térség vonatkozásában csak óvatos és kellően megfontolt politikai lépésekkel tudunk részt venni a diplomáciai kapcsolatokban úgy, hogy azoknak összhangban kell lennie a nemzetközi közösség szándékaival is.

A horvát részről a közel nyolcszáz év alatt, az identitást alapvetően meghatározó kulturális és vallási beállítottság közös gyökerei megalapozták a magyar-horvát kapcsolatok rokonszenves viszonyát. Ezt még a világháborús idők terület vitái sem tudták kikezdeni.

A szerb féllel azonban más jellegűek voltak a kapcsolataink. Mindamellet, hogy a horvátokhoz hasonló kötődés egyáltalán nem fűzött össze minket, a Trianont követő történelmi események miatti ellenérzésünket még inkább elmélyítette a Szerbiában kisebbségbe került magyarok helyzete. Sokszor embertelen és erőszakos politikát folytattak velük szemben, ami további feszültségeket gerjesztett diplomáciai kapcsolattartásunkban is.²⁶

2.2. Az Antall-kormány célkitűzései

A rendszerváltást követő időszakban az Antall-kormány három fő irányvonalban határozta meg hazánk külpolitikáját: először is fontos volt a Szovjetunióval való viszonyrendszer tisztázása, így a KGST valamint a Varsói Szerződés felbontása, majd ezután Magyarország megindítása az euroatlanti integráció felé (különös tekintettel az USA,

²⁵ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 4. o. Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf (letöltve: 2019. 03. 14.)

²⁶ Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, 44-45. o.

Forrás:https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlevia_felbomlesa_ees_.pdf (letöltve: 2019. 03. 07.)

Németország és NATO kapcsolatok építése tekintetében). További célkitűzés volt, hogy szomszédságpolitikai kereten belül hazánk és a szomszédos országok kapcsolatát új alapokra helyezzük, és megteremtsük a regionális együttműködés feltételeit. Ezen belül kormányprogram volt, hogy nemzetpolitikai alapokon fel kell lépni a határon túli magyarság érdekeinek védelmére, a közösségek fennmaradása és jogaik érvényesítése érdekében.²⁷ A miniszterelnök úgy vélte, hogy a közép-európai térség nyugati felzárkózásának egyik alappillére az országok közötti együttműködés biztosítása. Ez azonban a felek részéről nehéz feladatnak bizonyult, mivel a történelem során nemzetek és nemzetiségek között kialakult feszültségek - melyeket a kommunizmus korszakának sikerült mesterségesen elnyomás alatt tartani - most a rendszerváltással ismételten, nagy erővel a felszínre törtek. Antall ezt a problémakört igyekezett a globalizációs irányvonalaknak megfelelően a nemzetközi szerződések tiszteletben tartásával és az emberi jogok figyelembe vételével megoldani. Az egyetemes elviség gyakorlatát a határainkon belüli nemzetiségek és a határainkon túli kisebbségek vonatkozásában is egyaránt érvényesíteni kívánta.

2.2.1. A kormány magyarságpolitikája

Az első szabad parlamenti választásokkal hatalomra került Magyar Demokrata Fórum új politikai struktúrájában a külügyek döntéshozatalát a miniszterelnök és a külügyminiszter kettőse határozta meg. Programjában kiemelt szerephez jutott az állami- és nemzetpolitikai stratégia, amely elsősorban a határon túl élő magyarságért való felelősségvállalást fogalmazta meg. Eszerint az anyaországnak kötelessége fellépni az érdeküket érintő kérdésekben és a döntéseknél figyelembe kell venni az igényeiket is. A program alapelve szerint a kiindulópont a szuverenitás teljes helyreállítása, és a keleti irányultságú külpolitika nyugati irányba való átfordítása volt. Az Antall-kormány hármas külpolitikai prioritásával az összes parlamenti párt – hangsúlyeltolódással ugyan – de egyet értett.

Az állampolitika és nemzetpolitika hatékony megvalósítása és a gyakorlati alkalmazása tekintetében, azonban sok kérdés felmerült. Alapvető dilemmát jelentett a nemzet és az állam határainak az eltérése. Olyan kérdésekre kellett választ találni mint például, hogyan

²⁷ Nyári Gábor- Rapali Vivien (2016): Antall József külpolitikájának főbb irányvonalai I. Forrás: https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/08/26/antall_jozsef_kulpolitikajanak_fobb_iranyvonalai_i (letöltés: 2019. 03. 13.)

lehet elérni, hogy a nemzet egésze felzárkózzon az európai integrációhoz? A hármas célkitűzés vonatkozásában elsődleges-e az integráció és a másik két külpolitikai cél ennek alárendelhető-e? Hogyan lehet egyszerre megoldani azt, hogy megvédjük a magyar kisebbség érdekeit, és közben jó viszonyt ápoljunk a szomszédos országokkal? Pontosan mit jelent a határon túli magyarok iránti alkotmányos felelősségvállalás a gyakorlatban? Amennyiben felmerül egy olyan körülmény, ami segíti az ország nyugati integrálódását, de az nem feltétlenül érdeke a nemzetpolitikának, akkor hogyan lehet áthidalni ezt az ellentmondást?

E tekintetben a következő években két egymástól eltérő szemléletmód alakult ki a pártok között. Az Antall-kormány a nemzetpolitikára helyezve a hangsúlyt úgy vélte, hogy a határon túliak nem áldozhatóak fel, és ehhez képest csak másodlagos szerephez juthat a nyugati elvárás.

Antall József miniszterelnök ennek hangot is adott a beiktatása után mondott országgyűlési beszédében. Ő volt az a miniszterelnök, aki az 1947-es párizsi békeszerződés aláírása óta, felszólalásával először vállalta a nagy nyilvánosságot a határon túli honfitársak védelme érdekében.²⁸ A következőket mondta: „Törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként - lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke kívánok lenni.”²⁹ Diplomáciai szempontból mindemellett előnyös lépést jelentett, hogy egyértelműsítette és kiemelte, hogy a magyarság helyzetét békés úton kell rendezni a szomszédos országokban, és ennek megfelelően területi revíziós törekvések igényével nem kíván fellépni egyik országgal szemben sem.³⁰ Ennek ellenére kijelentéseit belföldön és külföldön is sokan másként értelmezték és úgy közvetítették, hogy a magyar kormány revíziós politikát folytat.

Ennek az irányvonalnak intézményi kereteket is kívánt biztosítani a kormány. A Miniszterelnöki Hivatal ellenőrzése alatt létrehozták a Határon Túli Magyarok Titkárságát, amelyből később hivatal lett (HTMH). Ez egy országos hatáskörrel rendelkező, önállóan gazdálkodó szerv volt (2006. december 31-én szűnt meg), élén államtitkárral. Másik jelentős intézkedése volt a kormánynak, hogy elindította a Duna Televíziót, melynek

²⁸ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 346-348. o.

²⁹ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 355. o.

³⁰ Nyári Gábor- Rapali Vivien (2016): Antall József külpolitikájának főbb irányvonalai III.- A határon túli magyarok helyzete, Forrás:

https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/10/18/antall_jozsef_kulpolitikajanak_fobb_iranyvonalai_iii_a_hataron_tuli_magyarok_helyzete (letöltés: 2019. 03. 13.)

műsorai a nemzeti kultúra megőrzését, valamint az anyaország és a kisebbségi magyarság virtuális összekapcsolását célozták meg. A határokon túli magyarok megsegítése érdekében olyan alapítványokat hozott létre, mint az Illyés és a Kézfogas Alapítvány.

Mindeközben a kormány arra törekedett, hogy a kinti magyarok szülőföldjükön találják meg a számításaikat, lehetőségeik és kapcsolataik ott bővüljenek, közösségeiket helyben erősítsék. Az őket is érintő kérdésekben a kormány rendszeresen egyeztetett az érdekképviselői szervezeteikkel. A hazai kisebbségvédelemben egy olyan modellt alakított ki, amelyet maga is elvárt az érintett szomszédos országokban az ott élő magyarok védelme érdekében. A kormányzati alapvetés szerint a jó szomszédosági kapcsolataink előfeltétele a kisebbségek jogainak biztosítása, helyzetük rendezése. Miután a parlament 1990 év májusi határozatában arra kötelezte a magyar kormányt, hogy kössön kétoldalú kisebbségvédelmi szerződéseket a szomszéd államokkal, a kormány csak azzal az országgal tette ezt meg, amely vállalta a jogok biztosítását és ahhoz a megfelelő feltételei is rendelkezésre álltak. Ezt az elgondolást a határok elismerésének megerősítésével kapcsolta össze. (A mintát az újraegyesült Németország adta, amely elsőként kötött ilyen szerződést Lengyelországgal és Csehszlovákiával.) A kormány diplomáciai úton is hangot adott a kisebbségi magyarság helyzetének; a lehető legtöbb fórumon - így nemzetközi szervezeteknél és különböző tárgyalásokon - hívta fel a figyelmet a kinti magyarság problémáira.³¹ Így volt ez a délszláv válság eseményei során is.

2.2.2. Kapcsolatok építése a horvát féllel

A Jugoszláv külpolitikai kapcsolatok új alapokra történő helyezése is megkezdődött a gyakorlatban. Ennek kiemelkedően fontos aspektusa volt az aktív és pozícióteremtő diplomácia kialakítása, olyan kapcsolódási pontok létrehozásával, ahol a magyar érdek is érvényesíthetővé válik.

1990. május 17-én ennek jegyében tett bemutatkozó látogatást Őszi István belgrádi nagykövet a Horvát Szövetségi Köztársaságban, ahol találkozott a köztársaság vezetésének több tagjával is, köztük Ivo Latin államelnökkel és Antun Milovic kormányfővel. A magyar kormánynak írt jelentésében a nagykövet először beszámolt a horvát köztársaság gazdasági helyzetéről. Kifejti, hogy a térség adja Jugoszlávia GDP

³¹ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 355-358. o.

értékének a 26%-át, az export 21%-át és a turisztikai bevételek 80%-át. Ezzel gazdasági fejlettség szempontjából a második helyen áll. Kereskedelmi kapcsolataink során az áruforgalom 1989-ben 66%-os bővülést mutatott az előző évhez képest. Beszámol arról, hogy a magyar-horvát kapcsolatok javuló és fejlődő tendenciát mutatnak, a vezetők között rendszeresek a közép és felsőszintű találkozók.

A tárgyalás alkalmával a horvát vezetők elmondták, hogy a nemzeti összetétel miatt sokkal lassabban fog kibontakozni a demokratikus fejlődés, mint a homogénebb lakosságú Kelet-európai országokban. A tárgyaló partnerek utaltak arra, hogy a legfontosabb a privatizálás mechanizmusának a kidolgozása. Ehhez a gazdasági reform akadályai a horvát és a szlovén köztársaságban is elhárultak, azonban a keleti térségben még erre való hajlandóságot nem mutat a vezetés. Elmondták, hogy a piacgazdaságba való átmenet természetes velejárója a gazdasági folyamatok változásának, melyet Jugoszlávia egyetlen területén sem lehet megakadályozni. (Fontos hangsúlyozni, hogy ekkor még a horvát vezetés mindezt úgy képzelte el, hogy a változásokat Jugoszlávia egységén belül a jugoszláv alkotmány keretein között azzal összeegyeztethetően kell végrehajtani. Tehát a demokratizálódás nem eredményezheti Jugoszlávia szétesését.)

Továbbá kifejezték reményeiket, hogy a magyar fél részéről megmarad a pozitív hozzáállás és hangsúlyozták, hogy számukra is fontos a szomszédos országokkal fennálló viszony javítása.

A gazdaságpolitikai kérdésekben is egymásra talált a két fél véleménye. Felvetették, hogy a gördülékenyebb gazdasági átmenet érdekében folytassanak véleménycserét a magyar és horvát szakértők. Méltatták a két ország között meglévő Alpok-Adria együttműködést, melyre a keleti jugoszláv területek rosszállóan tekintettek. A gazdasági kapcsolatainkról elégedetten nyilatkoztak, azonban megjegyezték, hogy az nem tükrözi a horvát gazdaság Jugoszlávián belüli meghatározó szerepét.

A nemzetiségi együttműködés tekintetében kérésként megfogalmazták, hogy segítsünk a magyarországi horvátoknak, hogy rendelkezhessenek saját közös erőforrásokkal. Garantálták, hogy a horvát parlamentben továbbra is lesz a magyar nemzetiségeknek képviselője. A megbeszélésen szó esett a Zágrábi konzulátusról is, melyhez biztosítani fogják a megfelelő működési feltételeket. Ezen kívül szó esett még a fizikai határok feloldásáról, közös határátkelő helyek létesítéséről továbbá a horvát fél kifejezte érdekeltségét a Budapest-Balaton-Zágráb-Rijeka autóút megépítésében és megfogalmazták javaslataikat a kivitelezés vonatkozásában is. A felek egyetértettek

abban, hogy az elektromos és gázvezetékek összekapcsolása fontos érdek mindkettőjük részéről, és az Adira kőolajvezeték fokozottabb kihasználását minél hamarabb meg kell kezdeni.

Kulturális és turisztikai együttműködés tekintetében Zágráb főpolgármestere Mato Mikic elmondta, hogy a történelmi múltunkra tekintettel, levéltári kutatásokkal bővíteni kellene Budapest és Zágráb közös kulturális ismeretanyagát.³²

2.2.3. Jeszenszky Géza külügyminiszter zágrábi látogatása

1990-ben a Németh-kormány idején az akkori miniszterelnök Németh Miklós gazdasági reform témájában tett látogatást Belgrádba, ahol megegyezés született az 1941-ben megszüntetett zágrábi magyar főkonzulátus újbóli megnyitásáról is. A megállapodást követően, a megnyitásra 1990 júniusában került sor, mely során a Zágrábi rendezvényen Jeszenszky Géza külügyminiszter képviselte hazánkat. A miniszter személyes visszaemlékezése alapján Zágráb előtt ellátogatott a vajdasági magyarok központjába Újvidékre, ahol szerb közbenjárásra igen kis ideig és csak formális keretek között tudott érintkezni az ottani magyar képvisellel. Ezt követően útja Belgrádba vezetett, ahol az általa az „ország erős emberének” nevezett Slobodan Milosevic fogadta szívéjesen.³³

A látogatásokról Jeszenszky a kormánynak részletes jelentést tett az 1990. június 27-én keltezett beszámolójában, melyben leírta saját személyes tapasztalatait a délszláv térségben látottakról és a tartományok vezetőivel folytatott megbeszélésekről. Ebben tájékoztatót arról, hogy Újvidéken valamint Zágrábban találkozott a vajdasági, a horvát, valamint a szlovén kisebbségi magyarság érdekképviselőit ellátó közösségek vezetőivel, továbbá a jelentésben külön kitért a kormányfővel valamint a köztársasági elnökökkel történt tárgyalások során elhangzott kérdéskörökre is.

E szerint a személyes találkozó alkalmával Ante Markovic szövetségi kormányfő a Jugoszláv alkalmazkodás jegyében azt fejtegette Jeszenszkynek, hogy a rendszerváltás Jugoszláviában is szükségszerűen be fog következni, melyet a saját helyzetükhöz igazítottan kívánnak majd végrehajtani. Elmondta továbbá, hogy a politikai pluralizmus

³²Sáringér János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. kötet (1990.május-1990.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 469-474.o.

³³ Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, 45. o.

Forrás:https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlevia_felbomlesa_ees.pdf (letöltve: 2019. 03. 07.)

valamint a gazdasági hatékonyság az optimális viszony kialakulását célozza meg az állam és a társadalom között. Slobodan Milosevic szerb köztársasági elnökkel folytatott beszélgetésük során az elnök kifejtette, hogy ő elfogadhatatlannak tartja a kisebbségi elnyomást valamint diszkriminációt, és ha az ellenzék kerülne hatalomra, akkor részükről biztosan negatív irányú változás következne be ebben az álláspontban. Továbbá Milosevic elmondta, hogy nagy jelentőséget tulajdonít a nemzetiségi jogok tiszteletben tartásának az országhatárok mindkét oldalát tekintve. A szerb-magyar viszonyt kedvezőnek nevezte, és kifejtette, hogy a szerbiai integritásnak nem áll útjában a magyar kisebbségek és hazánk kapcsolattartása; az ezzel járó kölcsönhatást pedig természetesnek tartja. A fentiekén kívül egyezség született az Európa számára jelentőséggel bíró vasúti valamint a közúti közlekedési hálózatok, továbbá a korszerű közlekedés fejlesztési beruházások felgyorsítását és befejezését célzó intézkedések meghozatalában is.

Zágrábban Franjo Tudman horvát köztársasági elnök valamint Stjepan Mesic kormányfő fogadta a külügyminisztert, mindemellett nagy számban jelentek meg a nyitóünnepségen a horvát közélet képviselői is. Franjo Tudman elnök példaértékűnek nevezte, hogy az első hivatalos látogatást a szomszédos Magyarország külügyminisztere tette, és hogy az első hivatalos meghívást is hazánktól kapták. Kifejtette, hogy 1956 óta nagy figyelemmel kísérik az országunk törekvéseit a szovjet rendszerrel szemben. Elmondta, hogy a horvátok politikai célja is hasonló, csak itt a szerb hegemonia megszüntetése a cél. Továbbá utalt arra, hogy folyamatosan vannak kísérletek a horvát és szlovén szuverenitás helyreállításának a megakadályozására, de az biztos, hogy Jugoszlávia konföderatív, vagy más módon független államok szövetségévé fog átalakulni. A találkozón szó esett arról, hogy a történelem során az utóbbi évszázadban inkább negatív események határozták meg a horvát-magyar viszonyt, melynek a helyrehozására most már lehetőséget biztosít a kialakult kedvező nemzetközi helyzet. Továbbá szóba került még egy tervezett oktatási intézmény létrehozása, valamint a jugoszláv főkonzulátus megnyitása Pécsen, ami még eddig szerb beavatkozás miatt nem valósulhatott meg.

Stjepan Mesic a találkozón kifejtette Jeszenszkynek, hogy új alapokra kívánják helyezni a föderációt. Elmondta, hogy egy paktumban meghatározzák a központi hatalom funkcióit, és ebben leszögezik, hogy minden tagköztársaság saját eszközeiből fogja fenntartani magát. Továbbá elmondta, hogy szerinte nagyon hasonlóak a gondjaink és a demokratizálódással hasonlóak lesznek a megoldásaink is.

Az akkor frissen megalakult Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének elnökével Ágoston Andrással folytatott megbeszélésük során, az érdekképviseleti vezető tájékoztatta

a magyar külügyminisztert a szervezet munkájáról. Elmondta, hogy a vajdasági magyarok érdekeinek védelmében fellépnek minden olyan eseménnyel vagy jelenséggel szemben, ami sértheti a magyarok jogait. Kifejtette, hogy azon fognak dolgozni, hogy a határon túli magyarok az azonosságtudatukat megerősíthessék és kulturálisan részei legyenek a tizenöt milliós magyarságnak. Kérte, hogy bővítsünk a Magyar Televízió sugárzási zónáján, hogy a szórványmagyarság is nézhesse a műsorainkat.

Jeszenszky összességében a délszláv vezetőkkel folytatott személyes megbeszélésekről pozitív benyomással érkezett vissza hazánkba, amely kedvező jövőképet vázolt fel a későbbi magyar-jugoszláv külkapcsolatok tekintetében. Levonta a következtetést, hogy Jugoszláviában a fejlődés fő csapásiránya megegyezik a magyarokéval, amely javított a két ország viszonyában az együttműködés esélyein. A horvát és szlovén tagköztársaságokban valamint a Vajdaságban élő magyarság képviselőivel folytatott megbeszélései során kitűnt számára, hogy nagy szimpátiát tanúsítanak a kormány kisebbségpolitikája iránt.³⁴

2.2.4. Antall József és Ante Markovic találkozója Budapesten

Jeszenszky Géza a júniusi zágrábi tartózkodásakor meghívta Magyarországra Ante Markovic kormányfőt. A szövetségi kormányfő egynapos hivatalos látogatása tovább mélyítette a kialakult jó kapcsolatot az államok között. Antall József és Markovic a plenáris tárgyaláson számos kérdéskört érintettek. Ezek során egyetértésüket fejezték ki a „rég” rendszer falainak lebontása valamint az új irányvonalat meghatározó integrációs tevékenységek megvalósítása terén. Mindketten elmondták, hogy ennek érdekében szükséges a gazdasági nyitást ösztönző új intézmények létrehozása, és a politikai, gazdasági összhang megteremtése is. Ennek egy alternatív megoldásaként javasolták, hogy a felmerülő vitás kérdéseket - akár külön szakértői bevonással - a Gazdasági Együttműködési Bizottság közbenjárásával oldják meg. Ezen kívül egybehangzóan nyilatkoztak arról, hogy a kisebbségi és nemzetiségi jogokat feltétel nélkül biztosítani kell.

A továbbiakban Antall József szorgalmazására szóbeli egyetértés született egy kereskedelmi egyezmény létrehozására is. Ante Markovic kormányfő kifejtette, hogy a

³⁴ Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. kötet (1990.május-1990.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 477-482.o.

jugoszláv gazdaság alkalmas arra, hogy az európai szabadkereskedelmi övezet teljes körű tagjává váljon. Másrésztől aggodalmát fejezte ki, hogy a nemzeti nacionalista szembenállások gyengíthetik és veszélybe sodorhatják ennek megvalósulását. A magyar miniszterelnök kifejtette, hogy közös érdekünk a Jugoszláviai társadalmi felszültségek békés úton történő rendezése, amely egyben záloga is a közös tervek hatékony megvalósításának.

A tárgyalások sikeresen zárultak a két fél megnyugodhatott afelől, hogy a kétoldalú kapcsolatok fejlődése igencsak pozitív irányba mutat. Konklúzió az volt, hogy a nézeteink azonosak az összeurópai irányelvek megítélésében. Markovic hivatalos látogatása végül egy Antall Józsefnek szóló viszont meghívással zárult, melyet a miniszterelnök köszönettel elfogadott.³⁵

2.3. A Kalasnyikov-ügy

Miután egyértelművé vált a Jugoszláviai rendszerváltás ténye, a politikai pluralizmus intézménye lehetővé tette a szabad választások megtartását tagállami szinten. Az 1990-es évek derekától a figyelem a decemberben megtartani kívánt Szlovéniai választásokra és annak várható következményeire összpontosult. Pontosán nem lehetett megmondani, hogy a tagállamok közti tárgyalások milyen eredményre fognak majd vezetni, így elég bizonytalanra vált Jugoszlávia további sorsa. Az elemzések ekkor már figyelembe vették annak lehetőségét is, hogy a szövetségi állam felbomlik és a tagköztársaságok elszakadnak a szerb központtól.³⁶

Jeszenszky Géza visszaemlékezéseiben megírja, hogy júniusi zágrábi látogatását követően (a szeptemberi hónapban) Szokai Imre helyettes államtitkár közbenjárásával, a zágrábi kormányzattól – pontosabban a horvát Astra nevű cégtől - érkezett egy megkeresés harmincezer (más források szerint negyvenezer) gépfegyverre és a hozzájuk tartozó lőszerre. A megkeresésben az szerepelt, hogy ezeket a zágrábi rendőrség számára kívánják megvásárolni. Jeszenszkyék hivatalosan nem tárgyaltak az ügyről, azonban Antall Józseffel és Für Lajos honvédelmi miniszterrel úgy gondolták, hogy a kérés

³⁵Sáringér János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. kötet (1990.május-1990.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 500-505.o.

³⁶ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 5. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarország_ees_a_deelszle.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

teljesítésével pozitív benyomást keltenének a horvátokban és végre bizonyítottan kiállnának a magyar-horvát baráti viszony mellett. Itt Jeszenszky fontosnak tarja megemlíteni, hogy ekkor még Jugoszlávián belüli fegyveres konfliktussal egyáltalán nem számolt a magyar kormány, és a fegyvereknek a száma és típusa sem volt alkalmas arra, hogy azt háborús célokra használják fel.

Időközben azonban a szerb vezetésű Jugoszláv Néphadsereg (JNA) begyűjtötte a horvát haderő fegyverzetét, így a horvátok egy esetlegesen bekövetkező fegyveres konfliktus esetén csak a zágrábi rendőrség fegyverállományára és importra számíthattak. Mindemellett Milosevic elkezdte a szerbek kiképzését is a horvát tartomány elleni felkelésekhez. Jeszenszky leírja, hogy a magyar hírszerzés erről nem tájékoztatta a magyar kormányt.

A fegyvervásárlás realizálása október 5-ei napon történt, amikor a horvát külügy- és hadügyminiszter megérkezett Budapestre. Az igényt október 10-én a Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériumának tárcaközi bizottsága hagyta jóvá, melyet követően az első tízezer darab gépfegyvert a Technika Külkereskedelmi Vállalat szállította le az igénylő részére. Később október 30-án a Jugoszláv Néphadsereg felderítő Hivatalának vezetője felkereste Für Lajos honvédelmi minisztert, mely során megkérdezte, hogy Magyarország adott-e el fegyvert a közelmúltban Zágráb részére. A miniszter annyit tudott erre reagálni, hogy ilyen információról nem tud és a fegyverkereskedelem nem az ő tárcájához tartozik. Később a felelős hatóság (Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok) illetékes vezetője megküldte a nemleges választ és arról is tájékoztatták a szerb JNA vezetőjét, hogy a jövőben sokkal nagyobb figyelmet fordítanak a fegyverkereskedelem ellenőrzésére. Ez után a miniszterelnök jóváhagyásával a fegyverszállítást teljes körűen leállították.

A fentiekkel kapcsolatban mindenképpen említésre méltó momentum, hogy Ante Markovic kormányfő december 7-én hivatalos látogatást tett Budapestre, de még csak szóba sem hozta a tárgyalások alkalmával a Kalasnyikov-ügyet.

Szerbiával a külügyi kapcsolatainkban akkor keletkezett nagy zűrzavar, amikor 1991. január 25-én a Belgrádi Televízió egy riportban megvádolta hazánkat azzal, hogy fegyverszállítványokkal támogatja a horvát szeparatizmust. Ez azért sem volt sportszerű lépés, mert előzetesen jugoszláv javaslatára egyezett meg a két fél arról, hogy az ügy nem fog nyilvánosságot kapni. Természetesen a sajtó felkapta az ügyet, ami védekezésre és sorozatos cáfolásra kényszerítette a kormányt. Válaszlépésként a kormány intézkedéseket kezdeményezett a fegyverexport szigorúbb szabályozása érdekében, továbbá 1991. február

2-án kormányközleményt adott ki. Az ügygel kapcsolatban a magyar álláspont így hangzott: „a Magyar Köztársaság – az államok közötti kapcsolatok általánosan elfogadott elveiből és normáiból, valamint a jószomszédsági tényéből kiindulva – kölcsönösen előnyös, tartós jó viszonyra törekszik a baráti JSZSZK-val. [...] Jugoszlávia belső gondjainak a megoldásába nem kíván beavatkozni. Tiszteletben tartja Jugoszlávia nemzeteinek és nemzeti kisebbségeinek azon jogát, hogy belső viszonyaikról békés megállapodás útján, külső beavatkozás nélkül döntsenek.”³⁷

Belgrád nem fogadta el a nyilatkozatban foglaltakat és 1991. február 4-én a magyar nagykövetnek átadott jegyzékben a Jugoszláv belügyekbe való beavatkozásnak minősítette a fegyverszállítást. Antall február 7-én telefonon keresztül felvette a kapcsolatot Markovic kormányfővel, mely során sajnálatát fejezte ki az ügygel kapcsolatban.³⁸

Ezt követően a magyar külügyi államtitkár Belgrádba utazott, ahol ő is szintén sajnálatát fejezte ki a kialakult helyzet miatt továbbá elmondta, hogy a szállítás kizárólag üzleti szempontból történt, annak semmilyen politikai vonatkoztatása nem volt. Később azonban további bonyodalmat okozott Raffay Ernő a honvédelmi minisztérium államtitkárának nyilatkozata, melyben úgy fogalmazott, hogy ez az ügy közvetlenül járult hozzá a JNA horvátországi fegyveres beavatkozásának megakadályozásához. Ez a kijelentés eléggé felborzolta a kedélyeket, és ez is hozzájárult ahhoz, hogy a szerb fél még egyáltalán nem tekintette lezártnak az ügyet.³⁹

Ez az ügy volt a rendszerváltást követően az első politikai botrány, ami hazánkat igen kínosan érintette. A következmények ismeretében kétség kívül egy elhibázott döntésnek bizonyult a kormány részéről, amely az egyébként is feszült jugoszláv helyzetet tovább ingerelte. Ugyan a horvátok körében az eset javított Magyarország megítélésén és a baráti kötődés is erősebb lett, azonban a szerb-magyar viszonyt teljesen felkavarta. Ezzel a rossz döntéssel az egyébként is kiszolgáltatott helyzetben lévő vajdasági magyarság is veszélybe került és hazánk nemzetközi megítélése is romlott.

³⁷ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 178. o.

³⁸ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 178. o.

³⁹ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 6. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf

(letöltve: 2019. 03. 14.)

A leszállított fegyverek pontos számáról a mai napig ellentmondásosak a források. Egyes adatok nagyobb mennyiségű fegyverszállítmányokról szólnak, mint amit Jeszenszky Géza írásaiban említ. Martin Spegelj horvát védelmi miniszter elmondása szerint 24 ezer géppisztolyt és nagyobb számú géppuskát, páncéltörőt valamint légvédelmi rakétát szállítottak le a horvát tartományba, mellyel Magyarország egyben fő importőrévé vált a horvát félnek. Ezt alátámasztotta Raffay Ernő nyilatkozata is, amiben elmondta, hogy hazánk „jó minőségű fegyverzettel és sok millió lőszerrel” látta el a horvátokat. Ez azonban élesen ellentétben állt Jeszenszky azon állításával, miszerint a fegyverek mennyisége és minősége is kizárta, hogy azt háborús célokra fel lehessen használni. A kettős állásfoglalás a szerbek részéről arra engedett következtetni, hogy a kormány Jugoszláviával kapcsolatban kétes politikát folytat, ami egyben bizalmi kérdéseket is felvetett bennük.

Másrészről viszont érdemes megvilágítani a helyzetet az érem másik oldaláról is. Jogosan merül fel a kérdés, hogy vajon Belgrád miért csak 1991. januárjában szivárogtatott ki egy olyan ügyet, amiről már előző év októbere óta tudomásuk volt? Továbbá annak ismeretében, hogy Magyarország nem egyedüli szállítóként vett részt a horvát fegyverimportban, miért éppen a hazánktól származó szállítás kapott ekkora visszhangot? A kérdésekre az aktuális nemzetközi helyzet adja meg a választ. A nyugat által levezényelt szocializmus elleni felforgató tevékenységben Jugoszlávia még az ellenpólust képviselte, így a szerb vezetésnek ebben a nyugatias ellenszélben kellett a részben Magyarországon keresztül folyó tevékenységek (pl.: konföderációs javaslat) elhárítását megoldania. Belgrádnak ezért éppen kapóra jött a magyar fegyverszállítási botrány, melyet így – visszafordítva a szálakat - a saját érdekeire tudott ráhúzni. Mindemellett ebben az időszakban a világ szeme az Öbölháború előkészületeire figyelt, ami alkalmas időpontot jelentett a fegyverbegyűjtési és egyéb felkészülési akcióinak végrehajtására.⁴⁰

2.4. A felbomlás folyamata megindul: Szlovénia függetlenedése

Az elkövetkezendő időszak hazánknak meglehetősen nagy kihívást jelentett elsősorban biztonságpolitikai szempontból, ugyanis Jugoszlávián belül a tartományok közötti

⁴⁰ Juhász József; et al (2014): Historia Critica, Tanulmányok az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből I. ,Budapest, ELTE: Eötvös Kiadó, 433-438. o.
Forrás: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/20864/Historia_critica_pdfa.pdf?sequence=1
(letöltve: 2019. 03. 14.)

fegyveres konfliktus kialakulásának esélye egyre inkább nőtt, és ebben a feszült helyzetben hazánknak minden apró döntést és lépést alaposan mérlegelnie kellett. Nem állt érdekünkben Jugoszlávia destabilizációja, annál is inkább mivel számolni lehetett arra, hogy egy esetleges háború akár könnyen át is terjedhet Magyarország területére is.

Miután 1990. október 10.-én a szerb vezetés lesöpörte az asztalról a horvát és szlovén konföderációs kezdeményezést, Szlovéniában a december 23-i népszavazáson a Szerbiától való elválás és a függetlenedés mellett döntöttek a lakosok. Következő évben január 22-én hivatalos látogatást tett hazánkba Lojze Peterle szlovén kormányfő valamint Dimitrij Rupel szlovén külügyminiszter. Antall Józseffel valamint Jeszenszky Gézával folytatott megbeszélésük során kifejtették, hogy a népszavazás eredményeként a Jugoszláviától való kiválást egy éven belül realizálni akarják, a szuverenitásuk megteremtéséhez szükséges jogi valamint gyakorlati feltételek biztosítását pedig fél éves határidővel jelölték meg. Továbbá elmondták, hogy a függetlenedési törekvések szempontjából a Szerbiával való konszenzus elérését nehezíti, hogy amíg a köztársaságokban a rendszerváltás végbement, addig Szerbiában valamint Crna Gorában (Montenegró) ez még nem történt meg. Megemlítette, hogy a monetáris politikába való erőszakos szerb beavatkozás beszűkíti a köztársaság pénzügyi és gazdasági mozgásterét, amely arra készteti Szlovéniát, hogy saját pénz kibocsátásáról határozzon. A kormányfő továbbá fontosnak tartotta kiemelni, hogy a Jugoszláv Néphadsereg alá tartozó szlovén katonák átvezénylését kívánják kezdeményezni a szlovén katonai parancsnokságok alá.

A helyzet nemzetközi megítélése szempontjából kifejti, hogy a nyugat egyre inkább kezdi felismerni, hogy Jugoszlávia már konföderatív módon sem tartható össze. Ehhez fűződően az államfő kifejtette elvárásait hazánkkal szemben, miszerint az első államok között szeretné tudni Magyarországot az új állam nemzetközi elismerésében.

Antall József válaszában kifejtette, hogy a magyar kormány a népek önrendelkezése mellett áll, azonban a törekvéseket nem ösztönözheti, mivel a Szerbiában élő magyarság érdekeit szem előtt kell tartania a kormánynak. Emiatt nem tehetnek olyan elhamarkodott lépéseket, amely hátrányosan érintené a jugoszláviai magyarságot. A miniszterelnök – mindamellett, hogy óvatos eljárásra intette a szlovén vezetést - elmondta, hogy Szlovéniának a teljes nemzetközi elismerés megszerzése is egy hosszabb folyamat

eredménye lesz, és ebben a tekintetben javasolta a teljes körű együttműködést a nyugati országok vezetőivel.⁴¹

1991 januárjában már reálisan számítani lehetett a fegyveres összecsapásra. A horvátok és a szlovénok fegyverkezésbe kezdtek, amire válaszul a jugoszláv elnökség rendeletet adott ki az egységek lefegyverzéséről. A parancsot a horvát és szlovén vezetőség is megtagadta.⁴² A szerb vezetés mindenáron egyben akarta tartani szocialista alapon a szövetségi államot. Január 24-én minden kaszárnyában felolvasták a napi parancsot, amelyben éltették a szovjetek fellépését a szeparatista litvánokkal szemben és követendő példának tekintették a saját államuk fenntartása érdekében. Hirdette továbbá, hogy a nyugati szocialista-ellenes erők Magyarország irányából támadják Jugoszláviát, melyre gazdasági szankciók kilátásba helyezésével kíván reagálni a szerb fél.⁴³

A kiéleződött helyzet miatt január 25-én hazánk bejelentette, hogy biztonságpolitikai okokból megerősíti a magyar-jugoszláv határszakaszt.

Tavasszal már arról érkeztek hírek, hogy a nagyobb számban szerb lakosságú horvát Kinin övezetben zavargások és felkelések robbantak ki. A horvát területen élő szerb kisebbség május 12-én kimondta a Szerbiához való tartozásukat és kiváltak Krajiani Szerb Köztársaság néven. A májusban megtartott horvát népszavazást követően, június 25-én Horvátország és Szlovénia is kikiáltotta a függetlenségét. Két nappal később Szlovéniával szemben a JNA akcióba lépett, mely során a szlovénoknak sikerült ellenállniuk. A szerb-szlovén háború mindössze tíz napig tartott: az Európai Közösség közbenjárásával Tito egykori kedvenc helyén a Brioni-szigeteken kötött megállapodás értelmében a köztársaságok vezetői egy három hónapos moratóriumban egyeztek meg. A cél az volt, hogy ez alatt az időszak alatt békés megegyezés szülessen Jugoszlávia jövőjét illetően.⁴⁴

⁴¹ Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II. kötet (1991.január-1991.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 746-747.o

⁴² Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 7. o.,
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

⁴³ Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, 48. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlevia_felbomlesa_ees_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 07.)

⁴⁴ Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, 50. o;54. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlevia_felbomlesa_ees_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 07.)

Ekkor került sor a Jugoszláviát, Magyarországot, Olaszországot és Ausztriát tömörítő Hexagonale miniszterelnöki értekezletére Dubrovnikban. A találkozón a miniszterelnökök mellett részt vett számos

2.5. Válaszúton a magyar kormány

Az események kiéleződése közben az Antall-kormány ismételten egy némiképp merésznek mondható lépésre szánta el magát. A fegyverszállítási botrány miatt a feszült és bizalmatlan viszony még mindig napirenden volt a két állam között. Miközben a kormány hivatalos közleményeivel és nyilatkozataival próbálta helyrehozni a hibás diplomáciai lépést, úgy döntött, hogy fogadja Franjo Tudman horvát köztársasági elnök látogatását. Az időzítés - az említettekén túl - talán azért sem volt túl szerencsés, mivel a Jugoszláv belpolitikai helyzet instabil lábakon állt és még nagyon bizonytalan volt a rendszerváltás mikéntje is. Továbbá azzal is számolhattunk, hogy a belgrádi vezetés nem nézi jó szemmel a tagköztársaságokkal való kapcsolattartásunkat.

A hivatalos látogatásra 1991. április 23-án került sor, amely során a vezetők közötti megbeszélés középpontjában a magyarországi horvátok és a horvátországi magyarok helyzete állt. A horvát fél kifejezte, hogy garantáltan biztosítja a magyar kisebbségek jogait. Erre viszonzásként Antall ígéretet tett, hogy a Magyarországon élő délszláv kisebbségek részére kiszélesítik az érdekképviseleti szervezetek lehetőségeit. Ez azt jelentette, hogy az eddig egységes szervezetet szétválasztják külön szerb, horvát és szlovén egységekre és így a nemzetiségek szélesebb körben gyakorolhatják majd a jogaikat. Ez a kormány részéről egy okos lépésnek bizonyult, ugyanis anélkül, hogy beleavatkozott volna a Jugoszláv belügyekbe burkolt módon fejezte ki véleményét az önrendelkezés fontosságáról.⁴⁵

Franjo Tudman horvát elnök a találkozó alkalmával meg sem említette az ekkor már tervezett függetlenségi nyilatkozatot. A horvátok 1991. május 19-én tartottak népszavazást arról, hogy maradjon-e a köztársaság a jugoszláv föderáció tagja, vagy biztosítva a szerb és a többi kisebbség számára a kulturális autonómiát, szuverén és független államként legyen része egy államszövetségnek. A szavazás eredménye elég egyértelmű volt: 93%-uk voksolt az utóbbi mellett.

1991 őszeig egészen a fegyveres harcok kirobbanásáig a magyar kormány a nyilvános fórumokon és a bizalmas csatornákon is annak a reményének adott hangot, hogy a tagköztársaságok szuverenitásának megvalósulása, hosszú távú és tartós együttműködést

neves nemzetközi szereplő. Antall József példaértékűen, pártatlanul és konstruktív módon nyilatkozott, mely során kiemelte a konfliktusok békés úton történő rendezésének fontosságát.

⁴⁵ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 7.-11. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

hozhat egy konföderációs államformán belül.⁴⁶ Antall József miniszterelnök később már ezt az álláspontját ismertette a Der Standard című lapnak adott interjújában, melyben kiállt a köztársaságok szuverenitása elfogadása valamint a koszovói és vajdasági autonóm területek helyzetének megoldása mellett. Továbbá kifejtette, hogy az aktuális állapotokat tekintve Jugoszlávia föderatív módon nem tud megmaradni egy egységként; ennek biztosítása kizárólag erőszak alkalmazásával képzelhető el, mely azonban szemben áll a rendszerváltással megszületett új ideológiai irányvonallal.⁴⁷ Jeszenszky Géza külügyminiszter az áprilisi norvégiai és dániai látogatása során tartott előadásaiban is ennek adott hangot.

Ennek ellenére később a kormánytagoktól érkeztek ellentétes nyilatkozatok is, mely leginkább az óvatosságnak és az aggodalomnak volt betudható. Ennek az volt az oka, hogy 1991. június 28. és október 18. között a jugoszláv hadsereg gépei összesen 18 alkalommal léptek be a magyar légtérbe engedély nélkül, fenyegetve így Magyarország területét.⁴⁸ Ez arra készítette a kormányt, hogy másképpen fogalmazzon. 1991 szeptemberében Jeszenszky Géza külügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség helyzetére való tekintettel nincs napirenden Szlovénia és Horvátország önrendelkezésének elismerése. Továbbá szintén szeptemberben a magyar miniszterelnök Ante Markovic-al történt telefonbeszélgetése során a következőket mondta: „Magyarország a szuverén köztársaságok államszövetségét, a délszláv válság demokratikus és békés megoldását pártolja; ellenzi a külső és belső határok erőszakos megváltoztatását; fontosnak tartaná, hogy a válság megoldásában a köztársasági vezetők mellett szerepet kapjon a szövetségi kormány, valamint, hogy ellenőrzést tudjon gyakorolni a fegyveres erők fölött.”⁴⁹ Antall kétes kijelentése jelét adta az

⁴⁶ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 181-182. o.

⁴⁷ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 9.-10. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf (letöltve: 2019. 03. 14.)

⁴⁸ 1991. október 27-én egy jugoszláv vadászgép, miután belépett Magyarország légtérébe 20 óra 50 perc körüli időben két darab kazettás bombát dobott le a magyar fennhatóságú Barcs településre. Mivel a háború közvetlenül a határ mentén zajlott, ezért még a mai napig tisztázatlan, hogy a bombákat szándékosan, vagy számítási hiba miatt dobták-e le magyar területre. Szerencsére áldozattal nem járt az esemény, és a magyar légvédelem sem mért ellencsapást. (Forrás: Majláth Roland (2016): 25 éve bombázták Magyarországot, Magyar Nemzet, <https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/25-eve-bombaztak-magyarorszagot-4259849/> ,letöltve: 2019. 04. 20.)

⁴⁹ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 11. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf (letöltve: 2019. 03. 14.)

aggodalomnak, hogy a belgrádi provokáció elérje célját és bevonja Magyarországot is ebbe az értelmetlen konfliktusba.

Nem volt egyszerű helyzetben a kormány. A miniszterelnök átérezte, hogy milyen nagy felelősség hárul a magyar kormányra Jugoszlávia szomszédjaként, és a jugoszláviai magyarság anyaországaként is. Ugyan rokonszenvet éreztünk a függetlenedésre törekvő szlovén és horvát féllel, azonban figyelemmel kellett lennünk a tűzhelyzetben lévő vajdasági magyarságra is.⁵⁰ A konföderációs javaslat támogatása azért is volt kézenfekvő a kormány részéről, mert egyrészt ennek a megvalósulása együtt járhatott volna Koszovó és Vajdaság autonómiájának a visszaállításával, másrészt pedig tudta, hogy egy nagy egység felbomlása mindig nagyobb gazdasági következményekkel jár, mint egy békés átmenet. Ebben a nehéz időszakban a kormány diplomáciai egyensúlyozását kifejezi a június 27-én tett nyilatkozata is: „A magyar kormány alapvető fontosságúnak tekinti, hogy Jugoszláviában fegyveres konfliktusokra ne kerüljön sor. [...] folyamatos érintkezésben áll az európai és az észak-amerikai kormányokkal, s csatlakozik az Európai Közösség és Ausztria válságkezelő kezdeményezéséhez. Hangsúlyozzuk érdekeltségünket abban, hogy Jugoszlávia jövőjéről békésen, tárgyalások útján olyan megoldás szülessék, amely a népek önrendelkezési jogán alapul, valamint szavatolja az emberi jogok és a kisebbségi jogok maradéktalan érvényesülését. [...] tiszteletben tartunk Jugoszlávia jövőjéről demokratikusan létrejövő bármilyen megoldást.”⁵¹

Az Antall-kormány állásfoglalásával ellentétben azonban egyre világosabb volt, hogy az események nem a békés megoldás felé tartanak.

A nyár végére annyira elmérgesedett a helyzet, hogy a magyar Külügyminisztérium 1991. augusztusában már szorgalmazta a nemzetközi fellépést a Jugoszláv helyzet orvoslására. A sorozatos légtérsértések arra kényszerítették a kormányt, hogy nyomatékosítson: kijelentette, hogy a nemzetközi közösség államainak a feladata, hogy megállítsa Jugoszláviát az erőszakos tevékenységeinek a folytatásában, továbbá, hogy megakadályozza a háború eszkalálódását, vagy annak nemzetközi szintűvé válását. A tényleges nyugati beavatkozás azonban még sokáig várattatott magára. A felhívások

⁵⁰ A szlovéniai magyarok, valamint a magyarországi horvátok és szlovének képviselői is levélben fordultak a magyar kormányhoz, hogy ismerjék el az önálló szlovén és horvát államot, azonban erre csak udvarias elutasítással tudott a kormány reagálni. Szorítóban voltunk a határon túli magyarok helyzete miatt is, valamint az ekkor még Jugoszlávia egyben tartását vizionáló Európai Közösségekkel sem mehettünk szembe. (Forrás: Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 184. o.)

⁵¹ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 182-183. o.

valamint a nemzetközi figyelmeztetések nem vezettek eredményre. A moratórium időszakát a gyakorlatban a felek politikai és katonai megerősödésre használták fel, így a fegyveres konfliktus kirobbanásának esélye egyre nőtt.

A szikra berobbant; a szerb hadsereg szeptember közepén indított fegyveres támadást Horvátországgal és ezen belül Kelet-Szlavóniával szemben.⁵² Ez megadta a kegyelemdőfést a magyar hozzáállásnak is. Nem volt más választás, fel kellett adnunk azt a korábban képviselt álláspontunkat, hogy Jugoszláviát egyben lehet tartani konföderációs alapokon. Egyértelművé vált, hogy a függetlenedési törekvésekkel egyet kell értenünk.⁵³

2.5.1. A magyar miniszterelnök látogatása Szabadkán

Ilyen politikai légkörben tett munkalátogatást Antall József Szabadkán 1991. szeptember 3-án, mely során a miniszterelnök tiszteletét tette még a szabadkai katolikus püspöki rezidencián, valamint találkozott a VMDK több tagjával, és annak elnökével is.

Antall József Ante Markovic államfővel folytatott tárgyalásai során szó esett a kisebbségeket is érintő állampolgári jogegyenlőségről. A jugoszláv államfő kifejtette, hogy minden jugoszláv állampolgárt - így ebbe beleértve a nemzetiségieket is – ugyanazok a jogosultságok illetik meg, továbbá kiemelte az önrendelkezés biztosításának a fontosságát. Markovic leszögezte, hogy a szövetségi állam külső és belső határai nem változtathatóak meg erőszakkal. Ez egyrészt nemzetközi szinten sem lenne elfogadható, másrészt pedig egyértelműen a háborúskodás borzalmaihoz vezetne.

Markovic meglátásaival hamar rokonszenvet keltett a nemzetközi politikában, és ebben az időszakban Magyarországhoz való viszonyulását is jól mutatta Antall Józseffel való folyamatos kapcsolattartása. Egy olyan politikai irányvonalat követett, mely alkalmazkodóképességéről tanúskodott. Tudta, hogy a dinamikusan változó világ színpadán a nemzetek önrendelkezéséé a főszerep.

Úgy vélte, hogy a szuverenitási kérdések rendezése mellett a kisebbségeknek is joguk van autonómiai törekvéseik érvényesítésére.⁵⁴ Antall József kihangsúlyozta, hogy hazánknak érdeke a térség stabilitásának elérése. Ennek hiánya gazdasági szempontból is előnytelen

⁵² Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 7.-11. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

⁵³Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 188. o.

⁵⁴ Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II. kötet (1991.január-1991.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet, 767.o

helyzetbe sodorhatja a Közép-európai térséget, érintve ezzel közvetlenül hazánk monetáris politikáját is. Továbbá egyetértettek abban, hogy Jugoszláviában a határok erőszakos megváltoztatása csak olaj lenne a tűzre, és ennek érdekében a nemzetiségi autonómia biztosítása elsődleges feladat kellene hogy legyen. A magyar miniszterelnök elmondta, hogy Magyarországon a kormány ez alapján kívánja megalkotni az új választójogi törvényeket is. A két vezető a fentiekén túl úgy gondolta, hogy a közös kapcsolatokat bővíteni és fejleszteni kell, melynek előfeltétele a közelmúltban bekövetkezett problémák lezárása. A jugoszláv kormányfő a továbbiakban ígéretet tett arra is, hogy a Dél-Baranyából elűzött magyarok és horvátok otthonukba visszatérhetnek, és kártalanításra is jogosultak lesznek. A fegyverszállítási botrány valamint a sorozatos légtérsértések meglehetősen rontottak a két ország viszonyán, azonban hamar egyértelművé vált, hogy az integrációs elvárásokhoz csak az együttműködés gyakorlatával lehet leginkább alkalmazkodni.⁵⁵

A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságnak Ante Markovic volt az utolsó hivatalban lévő miniszterelnöke. Egy olyan stabilizációs programot sikerült kidolgoznia, amely megteremtette a délszláv térség gazdasági, politikai és társadalmi helyzetének a javításával, az uniós értékrenddel is maximális összeegyeztethető könnyű átmenet feltételeit. A probléma mindössze annyi volt, hogy ezzel a politikai irányvonallal nem mindenki értett egyet.⁵⁶

Ekkor már a háttérből Markovic megbuktatását irányító Slobodan Milosevic hatalom átvételi törekvései miatt, az államfő elveszítette minden politikai befolyását. Markovic 1991. december 20-ai napon mondott le államfői tisztségéről. A kisebbségi kérdés Milosevic agresszív politikájával tovább súlyosbodott, amely megpecsételte hosszú évekre a délvidéki magyarság sorsát.

2.5.2. Vajdasági magyarság helyzete a rendszerváltás utáni időszakban

A rendszerváltás előtti ellenséges hangulatot nemzeti és nemzetiségi szembenállások határozták meg. A közéletben eluralkodó kisebbségellenesség elhidegült viszonyt alakított

⁵⁵ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 191. o.

⁵⁶ 2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap (2004): A tanú, Ante Markovics vallomása Szlobodan Milosevic perében, Nemzeti Kulturális Alap, 4.lapszám,
Forrás: <http://ketezer.hu/2004/04/a-tanu/> (letöltve: 2019. 03. 30.)

ki a társadalmi közösségekben. Ennek ellensúlyozásaként a többpártrendszer bevezetése, - mindamelllett, hogy lehetőséget teremtett a politikai élet diverzitására - a kisebbségi kérdést érintően is nagyobb mozgásteret biztosított az érdekvédelmi önszerveződések létrehozásához. Milosevic miután megszüntette a Vajdaság autonómiáját, már lehetett számolni a következményekkel. A vajdasági magyarság helyzete először az 1974-es alkotmányban foglalt jogok visszavetésével, majd a különböző diszkriminációs intézkedésekkel egyre inkább romlott. A vajdasági magyarságot ért sorozatos negatív megkülönböztetések és az ezek alapjául szolgáló jogi normák arra készítették az értelmiségiek nagyobb csoportját, hogy petíciót intézzenek a szerb vezetőség felé. A cél a jogaik visszaszerzése volt. Természetesen az egységességben gondolkodó szerb államvezetés ezt elvetette.

1990. március 31-én Doroszlón Ágoston András vezetésével megalakult a vajdasági magyarok egyenjogúságért küzdő Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösség politikai mozgalma. A VMDK programjában elítélte a térség autonómiájának erőszakos megváltoztatását, másrészt pedig hangsúlyozta, hogy a Vajdaság saját területére elismeri a szerb fennhatóság kiterjedését, és az autonóm jogokat Szerbia politikai jogrendszerén belül, azzal összeegyeztethetően kívánják visszaszerezni. Ez a fajta politikai vonalvezetés, mindig is megkülönböztette a VMDK szerveződését a többi vajdasági párttól, akik radikálisabb irányvonalban, egy erőteljesebb és kevésbé függő autonómiát képzeltek el a térség öngazgatásában.⁵⁷

A magyar-kormány ezekkel a megfontolt autonómiatörekvésekkel egyetértett, melyet jól mutatott a két fél között meglévő aktív, folyamatos és jó diplomáciai kapcsolattartás is. A kormány óvatos külpolitikai lépésekkel úgy igyekezett ehhez segítséget nyújtani, hogy a tervezeteket és helyzetjelentéseket külképviseletei útján terjesztette Európa számos országának és az unió intézményeinek illetékesei felé.⁵⁸ Közbenjárására több európai fővárosába tehetett látogatást Ágoston András és dr. Körömdi Ferenc akkori parlamenti képviselő is. A látogatások alkalmával lehetőségük adódott, hogy részletesen

⁵⁷ Mirnics Károly (1997): A vajdasági magyarok politikai önszerveződése és a magyar politikai pártok egymás közötti harca a VMDK megalakulásától 1996-ig, Magyar Kisebbség (III. évf.) 3-4. szám
Forrás: <http://epa.oszk.hu/02100/02169/00007/M970322.htm> (letöltve: 2019. 03. 22)

⁵⁸ Az EBEÉ Prágában megtartott egyik tanácskozásán a magyar küldöttség vezetője Gyarmati István a Horvátországot érintő harcok következményeinek ismertetését követően javaslatot tett - a Vajdaságra is tekintettel - az EBEÉ tűzszüneti missziójának a kiterjesztésére, továbbá nyomatékosan kitért arra is, hogy a vajdasági magyarságot jóval számarányuk fölött sorozzák be, és őket ágyútölteléként használják a harcokhoz. Már ekkor a néphadsereg elesett katonáinak az egyötöde magyar volt. (Forrás: Jeszenszky Géza(2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédai politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 198. o.)

rávilágítsanak a vajdasági magyarság kiszolgáltatott helyzetére, valamint kifejthették elgondolásaikat a közösség fennmaradását célzó kérdésekben is.⁵⁹

A délvidéki magyarok alapvetően szimpatizáltak a szlovén és horvát elszakadási folyamatokkal, azonban félték, hogy ezek az események rossz hatással lesznek a vajdasági térségre. Tartottak tőle, hogyha az bekövetkezik, akkor a szerb közigazgatás még inkább meg fogja fojtani az autonómiai törekvéseket. (Később kiderült, hogy a magyarok maximális alkalmazkodását a szerb vezetés teljes érdektelenséggel fogadta, így az őket érintő döntések során sem értékelték a magyar lojalitást.)

A konfliktusok kiéleződése során a térség úgy döntött, hogy nem szeretne beavatkozni a köztársaságok viszályába és inkább kívülállóként a békés úton történő megoldást szorgalmazza. Azonban sajnos a részvételt nem tudták elkerülni a konfliktusokban: a délszláv háború eseményei során a szerb vezetés a magyarokat jóval számarányuk feletti létszámban sorozta be. Sok magyar életét vesztette az értelmetlen háborúban, akik pedig túléltek, azok menekülni kényszerültek. 1991-ben már tüntetések kezdődtek a besorozások ellen és sokan családdal együtt elhagyva a tartományt, Magyarországon próbáltak meg új életet kezdeni. A magyarok érdekvédelmi képviselője is kifejezte az aggályait. Mérsékelt programjában lefektette azt az elvárását, hogy a vajdasági magyarokat csak a területi lélekszám arányában lehessen besorozni katonának.⁶⁰

A délvidékiek hiába szeretnék volna magukat minél távolabb tudni a problémáktól, ez lehetetlennek bizonyult. A háborúk megpróbáltatásain túl még azzal is szembe kellett nézniük, hogy a szerb vezetés folyamatosan magyarelles hangulatkeltéssel provokálta közösségeiket. Ebben nagy szerepe volt a médiának. A kétes információktól hemzsegő hírek, szinte folyamatosan mérgezték a magyarsággal szembeni közhangulatot. Ennek hatására az az átlagfelfogás terjedt el a szerbek körében, hogy a magyarok az ellenséges nyugat ügynökei. 1992-re olyannyira elmérgesedett a helyzet, hogy a magyar Külügyminisztérium egy nyilatkozatot tett közzé, amelyben felhívta a figyelmet, hogy a magyarelles kampány során milyen mértékű politikai nyomás nehezedik a délvidéki magyarságra. Kifejtette, hogy a kisebbségi jogok korlátozásával és megfélemlítésekkel arra kényszerítik őket, hogy elmeneküljenek a szülőföldjükről. Tetézte a kialakult helyzetet, hogy a hatalmon lévő Szerbiai Szocialista Párt vajdasági vezetője fasiszta

⁵⁹ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 201. o.

⁶⁰ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 8. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

kifejezéssel illetve a VMDK-t, majd a szerb képviselők a szervezet betiltását valamint a képviseleti rendszerük megváltoztatását (a még meglévő politikai jogok további csorbításával) kezdeményezték.⁶¹

2.6. Nemzetközi szerepvállalás a konfliktusok rendezésében

A XX. század világháborús eseményei során Jugoszlávia létrehozásában nagy szerepe volt az Egyesült Királyságnak és Franciaországnak, így más országoktól eltérően ez a két állam meghatározó tekintéllyel és behatással bírt a szerb államvezetés körében. Tisztában volt ezzel Antall József miniszterelnök is, aki a moratórium időszakában 1991. augusztus 1-jén levélben fordult Mitterrand francia elnökhöz segítségért, melyben kifejtette, hogy francia vezetőként nagy esélyekkel jelentős szerepet tudna vállalni a Jugoszláv helyzet stabilizálásában. Kérte a közbenjárását az Európai Közösségeknél, hogy a nemzetközi megfigyelők terjesszék ki ellenőrzési tevékenységeiket a Kelet-szlavóniai területre is, az ott élő kisebbségi magyarság védelme érdekében.

A kisebbségi jogok kérdésének nagy jelentősége volt a háborús folyamatok alakulásában. Ennek rendezésére az emberi jogok alapján létrejövő nemzetközi normák hívták fel a figyelmet. Az így létrejövő kisebbségvédelmi szempontok egyértelművé tették, hogy a szerb vezetés elnyomó politikája összeegyeztethetetlen az európai értékrendszerrel.

Antall József - még ugyanazon a napon, augusztus 1-jén - Bush amerikai elnöknek írt válaszlevelében, hangsúlyozta, hogy a nemzeti kisebbségeknek biztosított jogok egyfajta garanciát adnának a béke fenntartására és a kontinens biztonságának a növelésére.⁶² A nemzetközi szférában azonban nagy volt a dilemma, hogy milyen keretek között és milyen módon lehet megítélni a Jugoszláv helyzetet, valamint milyen jellegű beavatkozás lenne szükséges és jogszerű a béke helyreállítása érdekében. Fontos volt annak a megítélése, hogy a konfliktus belügynek minősül-e, avagy sem, mivel eszerint lehetett döntést hozni a nemzetközi beavatkozás jogszerűségéről. El kellett dönteni azt is, hogy amennyiben fegyveres erőket küldenek a térségbe, akkor azok milyen minőségben (békefenntartóként,

⁶¹ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 205-206. o.

⁶² Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 187. o.

vagy kényszerítőként) legyenek jelen, továbbá, hogy kikkel szemben és milyen kényszerintézkedéseket lehet alkalmazni.⁶³

Az EK képviselői a végletekig bíztak abban, hogy ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása érdektelenné válik és Jugoszláviát sikerül egyben tartani. Azonban ez nem így történt.

Miután a szerb vezetés a fegyverszüneti megállapodásokat sorozatosan megszegte az EK külügyminiszterei úgy döntöttek, hogy ezentúl a horvát frontokon helyszíni megfigyelésekkel ellenőrzik, annak betartását. Miután ez sem vezetett eredményre és a szerb csapatok etnikai tisztogatás céljából már Kelet-Szlavóniát támadták, Antall két alkalommal is felhívta telefonon Helmut Kohl német kancellárt, hogy kifejezze aggodalmát a magyar falvak sorozatos bombázása miatt. Továbbá beszámolt a szeptember 3-ai szabadkai látogatásáról, és elmondta, hogy a Jugoszláv szövetségi kormánynak semmilyen befolyása nincs a szerb fegyveres erőkre. Kohl válaszul tájékoztatta a magyar miniszterelnököt, hogy gazdasági és pénzügyi megvonásokkal nyomás alatt tartják a térséget, és amennyiben ez sem vezetne eredményre úgy el kell ismerni Horvátország és Szlovénia függetlenségét.

A korábbi NATO főtitkár Lord Carrington vezetésével békekonferenciák kezdődtek, mely során a szembenálló felek elfogadtak egy öt tagból álló (Franciaország, Németország, Belgium, Olaszország, Spanyolország) döntőbírósg felállítását a békés megoldás érdekében. A helyzet nem rendeződött: 1991. szeptember 20-án Veljko Kadijevic a JNA védelmi miniszterétől televíziós adásban először hangzik el a háború hivatalos elismerése, amely miatt 1991. szeptember 25-én több ország, köztük hazánk kezdeményezésére összehívják a Biztonsági Tanácsot. Jugoszláviával szemben totális fegyverembargót rendelnek el, mely továbbra sem jelent megoldást, sőt ezzel a lépéssel a horvát szervek még inkább kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek a fegyverarszénál jelentős részével rendelkező JNA erőivel szemben. Az ekkor még az államfői tisztséget betöltő Markovic készen állt a szétválás elfogadására. Mint, ahogy azt korábban Antall miniszterelnökkel történő tárgyalása során is leszögezte, ismételten kifejtette, hogy a kisebbségi autonómia megillet minden nemzetiséget, beleértve a más államban élő szerbeket is. Tehát Markovic részéről egyáltalán nem volt akadálya a békés elválásnak. Azonban az államfő nem tudott sokáig beleszólni a délszláv események alakulásába.

⁶³ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 12. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

A Horvátország ellen indított agresszív támadás a magyar kormány számára egyértelművé tette, hogy a megoldást a függetlenedési törekvések támogatásában kell keresni. Ennek érdekében sürgette az USA aktívabb szerepvállalását is. Hazánk álláspontja az volt, hogy amennyiben a diplomácia eredményre nem vezet, úgy a NATO segítségével kell hozzájárulni a nemzetközi béke fenntartásához.

Meg is tettük az első lépést az érintett felek függetlenedésének elismerése céljából: a lengyel-magyar szerződés október 8-ai aláírásakor Mazowiecki lengyel miniszterelnökkel Antall közös nyilatkozatban állapította meg, hogy „a jugoszláviai szövetségi hadseregnek Horvátország területén folytatott fegyveres tevékenysége agresszió; a nemzetközi jog, különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmánya által tiltott cselekmény.[...] a konfliktus nem képez belügyet, hanem az a nemzetek önrendelkezési jogán alapuló törekvések elleni fegyveres akció. Az önrendelkezés joga a saját államisághoz, az autonómiához való jogot, valamint a kisebbségek jogainak biztosítását is jelenti.”⁶⁴

Továbbá a két miniszterelnök a harcok beszüntetését követelte és célravezetőnek ítélte a Biztonsági Tanács ismételt és sürgős összehívását. Ez mindenképpen bátor lépés volt hazánk részéről, ugyanis három hónapos moratórium időszakának lejártával a világon először minősítettük a szerb beavatkozást agresszióknak.

Lord Carrington valamint az EK soros elnökségét betöltő Hollandia külügyminisztere tíz nappal később már javasolta a köztársaságok elismerését azzal a kikötéssel, hogy a területükön élő kisebbségek speciális státuszt, azaz széleskörű autonómiát kapnának. Ez egyfajta ügyes válaszreakció volt arra, hogy a belgrádi vezetés a nyilvánosság előtt retorikájával megtévesztő módon, nem a horvátok önrendelkezési jogát kifogásolta, hanem a horvát területeken élő szerb közösségek kiszolgáltatottságát, és az elszakadással a Szerbiához való tartozásuktól való megfosztást sérelmezte. Ezzel egy teljesen valótlan magyarázatot adva támadó politikájának indítékáról. Korábban már az olasz külügyminiszter által javasolt, és Dél-Tirol tartományában bevált megoldás alapján, a szerb vezetés ellenőrizhette volna a horvát területen élő szerb kisebbségek jogainak az érvényesülését. Fel lett vázolva annak lehetősége is, hogy abban az esetben, ha a kisebbségi jogok sérülnének vagy figyelmen kívül lennének hagyva, Szerbia bármikor az ENSZ-hez vagy az EBEÉ-hez fordulhat segítségért. A Carrington-terv továbbá azt is megfogalmazta, hogy a köztársaságok egymás közötti megegyezése alapján a határokat kölcsönösen módosíthatnák. Az ajánlat sokaknak – így például Montenegrónak és a

⁶⁴ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 198. o.

vajdasági magyaroknak is – rokonszenves és elfogadható megoldást kínált, nem beszélve arról, hogy alkalmazása precedens értékkel bírt volna a balkáni, valamint a további etnikai problémákkal küszködő más európai államok társadalmi viszonyaiban is.

Milosevic elutasította az ajánlatot, amivel valódi szándékai is lelepleződtek: továbbra is a Nagy Jugoszlávia erőszakkal való összetartása volt a célja a lehető legkisebb területi veszteséggel.⁶⁵

2.6.1. Nemzetközi állásfoglalás

Mivel a jugoszláv helyzet tovább súlyosbodott, a magyar kormány a rendezésben érdekelt kormányok számára egy úgynevezett „non-paper”-ben foglalta össze saját megoldási javaslatait. Később október elején megtartott találkozójukon Antallt arra kérte Bush amerikai elnök, hogy a javaslatot juttassa el hozzá Washingtonba. A miniszterelnök az amerikai elnöknek írt levelében kifejtette, hogy véleménye szerint a hágai békekonferenciák eredménytelensége esetén el kell ismerni a kiválni szándékozó köztársaságok szuverenitását, azonban hazánk ezt csak az EK-val egyetértésben fogja tudni megtenni. Mint ahogyan az várható volt a javaslat eljutott a szerb kormány kezébe is, mely személyes felelősségre vonást és szemrehányást váltott ki a részükről. Magyarországot megvádolták, hogy továbbra is beavatkozik a jugoszláv belügyekbe.⁶⁶

Belgrád október végén újabb ultimátumot kapott a Carrington-féle javaslat elfogadására, azonban ezt Milosevic ismét elutasította. Mivel a nemzetközi közösség a fegyveres beavatkozást továbbra sem ítélte célravezetőnek, ezért a gazdasági szankciók további szigorításával próbálkozott. Az EK november 11-én Szerbiával szemben teljes olajembargót vezetett be, és a korábban Belgráddal megkötött mindennemű kereskedelmi megállapodást felfüggesztette.⁶⁷ A nemzetközi közösségek sokáig bizakodtak abban, hogy

⁶⁵ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 199-201. o.

⁶⁶ Milan Veres jugoszláv külügyminiszter helyettes magához hívatta Őszi István magyar nagykövetet azért, hogy tiltakozását fejezze ki a magyar Külügyminisztérium által közzétett okmánnyal szemben. Megvádolta a magyar kormányt azzal, hogy Biztonsági Tanács fegyverembargó tárgyában hozott határozatával szemben, azt követően is törvénytelenül szállított fegyvert Jugoszlávia területére. Továbbá követelte, hogy Magyarország hagyjon fel a jugoszlávellenes tevékenységeivel. Az Antall-kormány válaszában kifejtette, hogy szerbek által kifogásolt javaslatok a konfliktus rendezésére teljes mértékig összhangban vannak a nemzetközi közösség részéről tett erőfeszítésekkel. (Forrás: Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 201-202. o.)

⁶⁷ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 204. o.

az első világháború után mesterségesen létrehozott délszláv egységet sikerül összetartani. Nyilvánvaló volt, hogy ezt a problémát ugyanúgy az egységben érdekelt nagyhatalmaknak kell valamilyen módon megoldania, úgy hogy az a lehető legkisebb veszteséggel járjon gazdaságilag és demográfiaiilag is. A hatalmas terület etnikai különválására már régóta számítani lehetett, ugyanis a különbözőségek sokasága mindig is széthúzó erőként volt jelen a térségben. Tudták ezt a külső szereplők is, ami egyre inkább arra készítette őket, hogy beismerjék a tényeket: Jugoszlávia bomlásnak indult, és ez visszafordíthatatlan folyamat.

A nemzetközi álláspont kikristályosodott: 1991. november 29. napon a hágai konferencia keretei között működő Badinter Bizottság már kilátásba helyezte a horvát függetlenség elismerését. A Horvátországgal szembeni feltétel mindössze annyi volt, hogy adjon alkotmányos garanciát a területén élő kisebbségek jogainak biztosítására és így érdekeinek védelmére. Horvátország nem sokat tévovázott; pár nappal később a Szábor⁶⁸ már eleget tett a kérésnek, melynek hitelét erősítette a december 15-ei napon hazánkkal megkötött - a kisebbségek kölcsönös védelméről és jogainak biztosításáról szóló - egyezmény is. A kollektív döntés végül megszületett. Az Európai Közösség Tanácsának ülésén az EK tagállamok kifejtették, hogy készek elismerni⁶⁹ a kiválni szándékozó államokat, amennyiben az ENSZ alapokmányban és az EBEÉ dokumentumokban lefektetett elvek alapján az emberi jogok, a jogállamiság és a demokratikus értékek biztosítását, továbbá a határok sérthetlenségét és a nemzeti, etnikai kisebbségi csoportok jogainak tiszteletben tartását garantálják. A horvát vezetés még aznap kiigazította az alkotmányt, hogy minden ponton megfelelhessen a nyugati normáknak. Az EK végül hivatalosan 1992. január 15. napon ismerte el független államként Horvátországot és Szlovéniát.⁷⁰ Hazánk számára végre eljött a várva várt pillanat; most már a nemzetközi véleménnyel összeegyeztethetően és azzal összhangban tudtuk elfogadtatni álláspontunkat Belgráddal szemben.

⁶⁸ Horvátul „Sabor”, a Horvát Köztársaság parlamentje. Törvényhozó, legfőbb népképviselői szerv.

⁶⁹ Az elismerés még azért is váratott magára, mert arra jelentős befolyással bírt a Szovjetunió helyzete is. A nemzetközi közvélemény lélegzet visszafojtva várta, hogy egy akkora állam, mint a Szovjetunió széthullása milyen beláthatatlan következményekkel fog járni. A kérdés megoldódott, miután a szovjet tagállamok deklarálták a függetlenségüket és 1991. december 13-án Minszkben létrehozták a Független Államok Közösségét. Ez adta meg a kezdő lökést az EK délszláv helyzettel kapcsolatos állásfoglalásában. (Forrás: Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 206. o.)

⁷⁰ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 206-207. o.

A szerb-horvát háború északi szomszédjaként Magyarországnak jelentős szerep jutott a térség stabilizálása tekintetében. Az Antall-kormány a háborús események során mindvégig a nemzetközi fellépést szorgalmazta, mely során információkkal és egyéb elemzésekkel próbálta segíteni az Európai Közösségek vezetőit, hogy minél objektívebb képet kaphassanak a délszláv válságról. Az EK tétova magatartása azonban joggal magyarázható azzal, hogy a pattanásig feszült helyzetben nehéz volt olyan döntést hozni, ami minden szempontból a jó megoldás alternatíváját kínálta. Mindemellett a magyar kormánynak sem volt egyszerű a helyzete: figyelnie kellett arra, hogy hogyan és milyen diplomáciai lépésekkel bírja rá a nemzetközi véleményt a szétválás támogatására, mindezt úgy, hogy ne vonja magára a szerb fél haragját. Az Antall-kormány a kezdeti nehézségek ellenére a későbbiek során higgadtan és megfontoltan tudott részt venni a délszláv válság rendezésében. Mérsékelt politikai lépéseivel sikeresen megvédte a magyarságot a drasztikusabb szerb megtorlással szemben.

2.7. Diplomáciai kapcsolatok a szomszédos délszláv államokkal 1992-től

Hazánknak szoros diplomáciai kapcsolatot sikerült kiépíteni Horvátországgal valamint Szlovéniával is egyaránt. Az országokkal nagykövetségi szintig eljutott, politikailag valamint gazdaságilag is kitűnőnek mondható összeköttetést tovább erősítette az 1992-ben létrejött kisebbségvédelmi valamint barátsági szerződés is. A külpolitikai szereplők kölcsönös látogatásai tovább erősítették a jószomszédi viszonyt az államok között. Ebből a célból tett hivatalos látogatást Jeszenszky Géza május 21-én Szlovéniába, ahol bemutatta hazánk első szlovén nagykövetét, Balogh Istvánt. A határ menti megyék kérésére augusztus 21-én Kucan szlovén államelnök valamint Rupel külügyminiszter jelenlétében felavattuk a háború következtében lezárt határátkelőket Felsőszölnök-Martinje és Tornyi-Pincehely között.

Az említett kisebbségvédelmi megállapodások terén legmesszemenőbben, Rupel és Jeszenszky között november 6-án létrejött kétoldalú egyezmény szabályozta a nemzetiségek külön jogait. Az egyezmény a saját nyelv, vallás és kultúra használatával biztosította a magyar valamint szlovén kisebbségek számára identitásuk megőrzését és háborítatlan fejlődését. Továbbá a két ország kölcsönösen megegyezett, abban, hogy a nemzetiségek intézményi keretek között tudják majd elsajátítani az anyanyelvű közoktatást egészen az óvodától a felsőoktatásig. A harmonikus együttélés elősegítése

érdekében hangsúlyt kapott az is, hogy oktatási és egyéb kulturális programok keretei között ismerkedhessenek meg egymás szokásaival a kisebbségek és a többségi nemzetet alkotók. Ezen felül a megállapodás kitért a saját vezetéknev módosítatlan viselésére, valamint az őshonos nemzetiségek által lakott területek eredeti nevének használatára is. Biztosították afelől egymást, hogy bármilyen jellegű gazdasági vagy társadalmi fejlődés/fejlesztés esetén figyelembe veszik a nemzetiségek érdekeit is, jogtalanul hátrány nem fogja őket érni. Az egyezményben lefektetett megállapodásokat a felek úgynevezett kormányközi kisebbségi bizottság felállításával kívánták garantálni. A szlovén-magyar baráti együttműködésnek a körülbelül egy hónappal később (december 1-ei napon) Drnovsek szlovén miniszterelnökkel megkötött államközi szerződés adott még szélesebb keretet.⁷¹

Horvátországgal is sikerült szoros viszonyt kialakítani. Antall József valamint Hrvoje Sarinic horvát miniszterelnök 1992. december 16-án írták alá a kisebbségi jogoknak külön fejezetet szentelő „a baráti kapcsolatokról és együttműködésről” szóló szerződést. Ez a megállapodás is nagy jelentőséggel bírt a horvátországi magyarság helyzetének javításában, azonban itt közel sem volt olyan egyszerű a rendezése mint Szlovénia esetében. A gond az volt, hogy Horvátország függetlenségének nemzetközi elismerése nem sokat változtatott a helyzeten. A szerbek továbbra is támadták a horvát területeket. Az Antall-kormány által már régóta szorgalmazott nemzetközi fellépésre 1992. február 21-én megkötött 743-as ENSZ BT határozat alapján került sor, mely következtében 14 ezer békefenntartót vezényeltek Horvátországba a szerbek ellenőrzése alatt tartott, az ENSZ által védett területnek nyilvánított kelet-, nyugat-szlavóniai és észak-, dél-krajnai szektorokba. Azonban ez sem segített, ugyanis az UNPROFOR békefenntartók sokáig csak tétlenül nézték a szerb erők - többek között a magyarsággal szemben is elkövetett - kegyetlenkedéseit.⁷²

A magyar kormánynak továbbra is nagy fejtörést okozott a Belgráddal fűződő viszony közben tartása. Belgrád, Horvátország és Szlovénia függetlenségének nemzetközi elismerése után sem változtatott hozzáállásán. Többször is a belpolitikájába való

⁷¹ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 212-213. ; 185 o.

Az odavezényelt fehér ruhás olasz és holland nemzetközi megfigyelők Zágrábból nem nagyon mozdultak ki és elsődlegesen a JNA - javarészt szerb nemzetiség - tagjaival álltak kapcsolatban. A megszállt Kelet-Szlavónia magyar lakosaitól sok panasz érkezett a magyar kormányhoz, hogy a megfigyelők elfogultak a szerbek javára.

⁷² Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 213-215. o.

beavatkozásként élte meg hazánk részvételét, továbbá súlyos vádakkal⁷³ és kifejezésekkel illette a magyar kormányt. Ez egyértelműen provokáció volt a részükről, azonban azt a szerb fél is tudta, hogy a kölcsönös diplomáciai viszonyoknak – elsősorban gazdasági érdekeltségből - meg kell maradnia elfogadható szinten az országaink között. A vádaskodásokra válaszul hangzott el Göncz Árpád 1992 év elején tett nyilatkozata, melyben biztosította a szerb vezetést, hogy a két ország elismerését nem Szerbia ellen irányuló támadásként kell értelmezni.

Fontos szempont volt, hogy hazánk megfontoltan és körültekintően tegyen bármilyen diplomáciai lépést a délszláv válság vonatkozásában; annál is inkább mert egyszerre több problémakörrel is szembe kellett néznünk. Egyrészt ilyen kihívás volt, hogy a délszláv háború időszaka alatt mintegy ötvenezer magyar menekült át Magyarországra, másrészt a Jugoszláv helyzet miatt jelentős mértékű anyagi hátrányt szenvedtünk, ami kihatott a gazdasági versenyképességünkre is.

Szlovéniát és Horvátországot Bosznia-Hercegovina követte a sorban; miután 1992 februárjában és márciusában megtartott referendum során a többség a függetlenedésre szavazott, áprilisában a szerbek és bosnyákok között is kitört a háború. A szerbek folytatták az etnikai tisztogatásokat a boszniai területeken, ami továbbra is felszínen tartotta a besorozással érintett vajdasági magyarokért való aggodalmat. Megint csak a magyar külügyminisztérium volt az első között, amely minden lehetséges fórumon felhívta a figyelmet, hogy szükséges lenne Boszniában a nemzetközi jelenlét biztosítása. Az EK azonban továbbra is döntésképtelen volt és nem kívánt radikálisan beavatkozni az újonnan kialakult boszniai-szerb konfliktusba sem. Jeszenszky Géza ugyan kifejtette álláspontját, miszerint a jelenlegi eszközök alkalmazása és a katonai beavatkozás között még számtalan cselekvési lehetőség van, azonban ez az illetékes nemzetközi döntéshozók részéről nem kapott visszhangot. Jeszenszky továbbá hangot adott azon véleményének is, hogy a szerbeknél a kisebbségi kérdésben való kettős mérce⁷⁴ szerinti eljárás egyáltalán nem helyénvaló és sem politikailag, sem kulturális szinten nem elfogadható az önrendelkezés szelektív alkalmazása.

⁷³ 1992. április 3-án olyan rágalomokkal illette Belgrád a magyar kormányt, hogy horvát gárdistáknak nyújt fegyveres támogatást. Jeszenszkyék erre válaszul felkérték a Budapesten akkreditált katonai attasétat, hogy vizsgálják meg a vádakat. A szemle során kiderült, hogy az állításnak semmilyen alapja nem volt, és az mindössze (ismételten) provokáció volt a szerbek részéről. (Forrás: Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 215. o.)

⁷⁴ A szerbek az önazonosság megőrzése érdekében követelik, hogy a más országokban élő szerbek jogait akadálytalanul érvényesíthessék, míg ezzel szemben Belgrád ugyanezeket a jogokat figyelmen kívül hagyja és alkalmazását megtagadja a saját megmaradt igazgatási területén élő kisebbségektől.

Miután 1992. április 27-én létrejött a Milosevic által vezetett Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Antall már levélben fordult az EK minisztereihez. Ebben sürgős beavatkozást kért a jugoszláv helyzet minél hamarabbi rendezése érdekében. Eközben Jeszenszky számos fórumon fejtette ki a véleményét a „langyos és tehetetlenkedő”⁷⁵ külföldi reakciókról; elmondta, hogy hazánknak több javaslata, ötlete is van, amely megoldást jelentene, de ezt csak összehangolt együttműködéssel lehetne véghezvinni. A menekültekkel kapcsolatosan többek között rámutatott arra is, hogy a róluk való gondoskodás mindössze tüneti kezelés, és itt elsősorban olyan megoldási stratégiát kell kidolgozni, amivel a kiváltó ok megszüntethető. Az erőfeszítéseink nem voltak hiábavalóak, azonban a következményeket sajnos közvetlenül hazánknak is viselnie kellett a szükséges rossz jegyében. Május 30-án az ENSZ BT 757 határozatával gazdasági és kereskedelmi embargót rendelt el a JSZK államszövetsége, Szerbia és Montenegróval szemben. Magyarországnak 1993 év végéig az embargó mintegy 1,3 milliárd USD kárt okozott a gazdasági szektorban. Az embargó bevezetése ugyan rövid távon változást nem hozott, azonban mégis rákényszerítette a szerb vezetést agresszív politikájának feladására.⁷⁶

A nemzetközi szereplők közbenjárásával és később hathatósabb beavatkozásával végül a háborús borzalmakat lezáró 1995-ös daytoni békeszerződéssel tudtuk helyrehozni Belgráddal végérvényesen a diplomáciai kapcsolatokat.

2.8. Délvidéki magyarság helyzete az embargó idején. Gazdasági nehézségek

Már korábban kifejtettem, hogy a szövetségi kormányfő Ante Markovic hatalmon maradásával egészen más irányt vett volna a délszláv helyzet, ugyanis intézkedéseivel megteremtette a békés átmenet feltételeit. Gazdaságpolitikájával arra törekedett, hogy a térség stabilizálódjon. Határozott monetáris lépésekkel 1990 elejéig elérte, hogy a dinárt sújtó 2600%-os infláció csökkenjen és az államadósságot is sikerült mérsékelnie. A folyamat azonban kudarcba fulladt, amikor 800 millió dollárnak megfelelő összeg tűnt el Szerbia közös kasszájából. Az összeget Markovic tudta és beleegyezése nélkül vették ki a

⁷⁵Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 217. o.

⁷⁶ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédügyi politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 215-218. o.

Szerb Nemzeti Bankból.⁷⁷ Később ezzel kapcsolatban Slobodan Milosevic ellen a Hágai Nemzetközi Törvényszéken indult perben Ante Markovic így nyilatkozott tanúvallomásaiban: „1990 végén barátaim tájékoztattak, hogy a szerb kormány vagy a Szerb Nemzeti Bank betört a pénzügyi rendszerbe és saját magának, saját céljaira bármiféle fedezet nélkül átutalt 18,2 milliárd dinárt. Ez egyszerűen szólva olyan volt, mint egy rablás fényes nappal és megrendítette egész Jugoszláviát.[...] Amikor értesültem erről, azonnal hívtam. Telefonon értem el, és eléggé éles hangnemben beszéltem vele. Milosevic úr közölte, hogy semmit nem tud az ügyről. Én azt válaszoltam, hogy Szerbiában még apróságok sem történhetnek meg az ő tudta és beleegyezése nélkül, egy ilyen nyilvánvaló, mintegy két és fél milliárd német márka értékű rablás még kevésbé. Annyit válaszolt csupán, hogy utánanézz. Közöltem vele: Nincs minek utána nézni. Azonnal lépned kell, vissza kell vonni a döntést és vissza kell utalni a pénzt. [...] Én azonnal kormányülést hívtam össze, a kormány pedig utasította a Jugoszláv Nemzeti Bankot, hogy hozza meg a legszigorúbb intézkedéseket a Szerb Központi Bankkal szemben arra vonatkozólag, hogy a pénzt a lehető legsürgősebben utalják vissza. Így is történt. Úgy emlékszem, két vagy három hét múlva a pénzt visszautalták. Körülbelül 10 milliárdot, azt hiszem. A fennmaradó összeget azonban sohasem utalták vissza.”⁷⁸

Milosevic miután hatalomra került gazdaságpolitikájával megfojtotta a volt Jugoszlávia tagköztársaságait és intézkedései negatívan érintették az autonómiáját vesztett tartományokat is. A gazdasági helyzetet később a háború kitörése tovább súlyosbította. A belgrádi vezetés kizsákmányoló politikájával - mint a felvásárlási árak mesterségesen alacsonyan tartásával - ellehetetlenítette az agráriumból élő népeiséget. A mezőgazdasági termékeken túl a különböző nyersanyagokat is elvették a tartományi szervektől, valamint a területfejlesztés is recesszióba sodorta a magyar közösségeket. A régiót az alacsony versenyképesség és átláthatatlan törvényi szabályozás jellemezte.⁷⁹

Nyomásgyakorlás és gazdasági szankcionálás céljából, amikor a nemzetközi szereplők Szerbia és Montenegró államszövetségével szemben bevezették az embargót, hatása még drámaiabb volt: a nemzeti össztermék és a nemzeti jövedelem 60%-os visszaesést

⁷⁷ Dobó Dávid (2017): A délvidéki magyarság túlélési stratégiái a Délszláv háború idején, Barankovics alapítvány, Forrás: <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/a-delvideki-magyarsag-tulelesi-strategiai-a-delszlav-haboru-idejen> (letöltve: 2019. 04. 18.)

⁷⁸ 2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap (2004): A tanú, Ante Markovic vallomása Szlobodan Milosevic perében, Nemzeti Kulturális Alap, 4.lapszám, Forrás: <http://ketezer.hu/2004/04/a-tanu/> (letöltve: 2019. 03. 30.)

⁷⁹ Ördögh Tibor (szerk.) (2017): Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői, Szabadka, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete, 29.o.

mutatott. A háború kezdetekor 1991-ben Szerbia még 10 milliárd dollár valutatartalékkal rendelkezett, amely 1992-re 2,2 milliárd dollárra esett vissza. A pénzügyi kiadások döntő többségét hadászati célú beszerzések és helyi rendfenntartó szervek finanszírozása tette ki, miközben a külföldi adósság folyamatos növekedése egyre nagyobb terhet rótt a szerb vezetésre. Ezen kívül több probléma is napirenden volt. Szerbia 9 800 000 lakosa közül összesen 2 320 000 személynek volt munkahelye, 1 550 000 volt munkanélküli, körülbelül 1 000 000 volt közülük nyugdíjas és 800 000 menekült élt még a térségben. Ez gazdaságilag igen nagy megterhelést jelentett, ugyanis a lakosság döntő többsége a legalapvetőbb létfeltételeket sem tudta magának és családjának biztosítani. Az ország polgárainak 90%-a szegénységben élt.

A legsúlyosabb válság a mezőgazdaságot érintette. Ez nagy érvágást jelentett egy olyan ország számára, ahol a legfőbb megélhetési forrás ebből az ágazatból származott. A termelés évről évre csökkent és a gabona ára is teljesen elértéktelenedett. A termőföldek megművelése is problémát jelentett, mivel nem volt üzemanyag, amivel a gépeket üzemeltethették volna. Az élelmiszer és a szükséges gyógyszerek hiánya miatt nőtt az elhalálozások száma. Az egészségügyi és szociális rendszer teljesen összeomlott; a fűtetlen kórtermekben éheztek a betegek. Az infláció közben folyamatosan erősödött, a sokmillió címleteknek nem volt értékük a piacon. A gyárak többsége csak fél kapacitással tudott üzemelni, mivel az embargó miatt nem volt nyersanyag amit fel lehetett volna használni. A beszűkült lehetőségek miatt teljesen ellehetetlenült a termelés, melynek az lett a következménye, hogy Szerbia és Montenegró a boszniai háború végére a gazdasági csőd szélére sodródott.

A Vajdaságban nagy megterhelést jelentett a menekültek élelmezése és elhelyezése, ami miatt a Szerb kormány rákényszerült arra, hogy 58 000 000 dolláros segélyért folyamodjon az Európai Unióhoz. A háború következtében megindult menekült áradat miatt megváltoztak az etnikai arányok: összehasonlításképpen 1910-ben még 29% volt a magyarság aránya, 1990-es évek közepére pedig 13%-ra csökkent. A későbbi háborús események még jobban megtizedelték a vajdasági magyarok lélekszámát.

A délvidékiek számára a legégetőbb probléma a fűtőanyag beszerzése volt a téli időszakra, de óriási problémát jelentett az élelmiszerárak emelkedése is. Az üzletek szinte teljesen üresek voltak, tehát nemhogy kereseti lehetőség, de még áru sem volt. (A szerb piacokon leginkább magyar termékeket lehetett vásárolni forintért.) A dolgozó réteg átlag fizetése 70 millió dinár volt, amiből összesen 4 liter tejet tudtak vásárolni. 1990-ben a magyarok

közül 25 000 éltek a nyomor szintjén, ami 1994-re közel 80 000 főre emelkedett. Sokan menekültek el vagy lettek öngyilkosok.

A kilátástalanság arra kényszerítette az embereket, hogy illegális úton szerezzenek maguknak legalább annyi jövedelmet, amiből még éppen túl tudnak élni. A keresőképes népesség körülbelül 70% próbálta meg mindennapi szükségleteit a feketegazdaságból fedezni. Az árnyékgazdaság két legjellemzőbb fajtája a csempészet és valutaüzérkedés volt. Ennek hatására az embargó idején Szabadka és Szeged közötti útvonal szinte felvirágzott; naponta több ezer (hétköznap megközelítőleg tíz-húsz ezer, hétvégenként körülbelül ötven-nyolcvanezer) szerbiai lakos járt át Magyarországra vásárolni vagy éppen (ha ugyan volt mit) eladni. Sokan autóbusszal, de a határtól nem messze élők akár naponta többször is gyalogosan vagy biciklivel tették meg az utat, hogy némi élelemhez vagy pár forinthez jussanak. Mivel a dinár semmit sem ért, ezért a feketepiacon a magyar forintot és a német márkát használták fizetőeszközként.

A munkanélküliség Szerbián belül arányaiban sokkal nagyobb mértékben sújtotta a délvidéki magyarságot. Sokan folyamodtak magyar állampolgárságért, annak érdekében, hogy Magyarországon munkát tudjanak vállalni, vagy új életet tudjanak kezdeni. Azonban nem csak megélhetési problémák kényszerítették őket arra, hogy elhagyják szülőföldjüket.

Mivel a szerb hatóságok a háborúba való mozgósítás során a magyarokat nagy számban kötelezték a részvételre, egyre többen adtak be menekültkérelmet Magyarországra. A délszláv háborúk idején megközelítőleg 18-20 ezer többségében fiatal férfi menekült el a vajdasági térségből.

A Kis-Jugoszlávia ellen bevezetett embargót Magyarország is megszenvedte, mivel a tranzitforgalom teljesen leállt és a gazdasági kapcsolatok is beszűkültek. Ugyan az élelmiszer és üzemanyag csempészetből keletkezett némi profit a délebbi országrészekén, azonban így is hatalmas volt a gazdasági veszteség. A menekülttáborok már megteltek és az önkormányzatok sem tudtak úgy gondoskodni a rokkantakról és az elesettek hozzátartozóiról, mint ahogyan azt a szükség megkívánta volna.⁸⁰ A nélkülözés enyhítésére Magyarország támogatásával 1992 őszén Mohol településen Danyi László helyi plébános irányításával megalakult a Vox Humana Emberbaráti Társaság, amelynek elsődleges feladata volt a határon túlról érkező segélyek szétosztása. A szervezetten

⁸⁰ Dobó Dávid (2017): A délvidéki magyarság túlélési stratégiái a Délszláv háború idején, Barankovics alapítvány, Forrás: <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/a-delvideki-magyarsag-tulelesi-strategiai-a-delszlav-haboru-idejen> (letöltve: 2019. 04. 18.)

keresztül számos segélyszállítmányt sikerült a VMDK-nak eljuttatni. A program elindításával széleskörű összefogás jött létre az érintett magyar és délvidéki városok önkormányzatai között, így például Szegeden is több alkalommal sikerült adománygyűjtő akciót szervezni a vajdaságiaknak. Sok segítség érkezett még Makótól, Kiskunhalastól valamint a németországi Düsseldorfból⁸¹ is. A gyűjtésben aktívan részt vett több magyarországi párt, köztük a kisebbségi magyarok helyzetének javításáért harcoló Antall-kormány is, és több önkormányzattól érkezett pénzbeli felajánlás. A Kosztolányi Dezső Diáksegélyező Egyesületen keresztül hazánk megszervezte a gyermekek ellátását is.⁸² Természetesen a vajdasági magyarokon túl a többi nemzetiség is megszenvedte a maga sorsát az értelmetlen délszláv események során. Sajnos a háború lezárását követően a békés időszak nem tartott sokáig. A figyelem egyre jobban átirányult a Koszovóban kiéleződő szerb-albán konfliktusra. A Koszovó ellen indított offenzíva során, ismételten ártatlanok százezreinek kellett átélnie a mindennapi megpróbáltatásokat.

⁸¹ Innen elsősorban a Németországban dolgozó vajdasági vendégmunkásoktól érkezett a segítség.

⁸² Laskovity J. Ervin (2014): A határon „megjegyzéseket tettek, hogy nemzeti alapon segélyezünk és csak a magyaroknak szállítunk”, Presszó, Forrás: <http://www.press-szo.com/megjegyzesek> (letöltve: 2019. 04. 19.)

3. A HORN-KORMÁNY DÉLI SZOMSZÉDSÁGPOLITIKÁJA, ÚT A NYUGATI INTEGRÁCIÓ FELÉ

3.1. Hangsúlyváltás a külpolitikai irányvonalban

A rendszerváltás után megalakult második magyar kormány továbbra is fönntartotta a hármas külpolitikai prioritást, azonban szociálliberális alapokon kül- és biztonságpolitikai stratégiáján némileg változtatott. MSZP dominanciával és az SZDSZ részvételével létrejött kormány élére Horn Gyula került, aki megtartotta a külpolitikai irányítás kétszereplős modelljét; a külügyminiszter Kovács László lett. Az Antall-kormány intézkedéseivel szemben, a Horn által vezetett kormány külpolitikájában hangsúly eltolódás volt érzékelhető. Programjának középpontjában a nyugati integrációs törekvések és az ezzel kapcsolatos elvárások teljesítése állt. A határon túli magyarság érdekképviselete és jogvédelme továbbra is a külpolitika fontos része maradt, azonban az szerényebb hangsúllyal háttérbe szorult. Az új irányvonalat Horn Gyula miniszterelnök a parlamenti bemutatkozó beszédében is kifejtette; elmondta, hogy tíz és fél millió magyar állampolgár miniszterelnöke kíván lenni, és ez a kormány Magyarország lakosságának a kormánya. Ugyanakkor kifejtette azt is, hogy átérzi a saját és a kormánya felelősségét a határon túl élő magyarság sorsa iránt. Kiemelte, hogy hazánk biztonsága, a nemzetközi megítélésünk, és a gazdasági érdekeink szempontjából is fontos feladat a szomszéd államokkal fennálló feszült viszony rendezése. Továbbá kifejtette, hogy csak akkor tudjuk előremozdítani a határokon túl élő magyarok helyzetét, ha együttműködünk a szomszédos államokkal.

A gyakorlatban a déli országok közül Szlovéniával és Horvátországgal sikerült még jobban elmélyíteni a kapcsolatainkat. Szentgotthárdon szlovén főkonzulátus nyílt, továbbá az integrációs politika jegyében 1996-ban hazánk, Olaszország és Szlovénia részvételével létrejött egy háromoldalú együttműködés Magyarország és Szlovénia euroatlanti integrációjának elősegítése érdekében. Még az Antall-kormány idején 1992-ben Horvátországgal megkötött kisebbségvédelmi nyilatkozatot sikerült szerződés szintjére emelni, továbbá 1995-ben horvát főkonzulátus nyílt Pécsen.

3.2. Hazánk részvétele a nemzetközi béketeremtő folyamatokban

A Horn-kormány ideje alatt Magyarország és a délszláv államok továbbra is fenntartották a diplomáciai kapcsolatokat. E tekintetben az elsődleges feladat - a nemzetközi szereplők tevékenységeinek támogatásával - a háborúk utáni helyzet rendezése volt. Miután a délszláv háborúk lezáródtak a daytoni békeszerződést követően lecsitultak a kedélyek. 1998-ig szinte mindenhol megszűnt a szerb megszállás, Jugoszláviával 1996-ban visszaálltak a nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatok.⁸³

1994 nyarán az új magyar kormány Brüsszelben átadta a Felajánlási Dokumentumot, amely a békepartnerségi tevékenységekben való magyar részvételi elképzeléseket tartalmazta. Ezt követően a terveket minden évben előterjesztették. 1995-től a békepartnerség keretében hazánk területén több hadgyakorlatot is tartottak. Ezekkel a folyamatokkal megkezdődött a magyar hadsereg felzárkóztatása a nyugati katonai rendszerhez, és a tagsággal kapcsolatos követelményekhez.⁸⁴

Továbbá 1996 ismét fontos döntések elé állította Magyarország kormányát. Ebben az évben - meglepő fordulatként a diplomáciai kapcsolatokban - novemberben Clinton amerikai elnök levelet küldött Horn Gyula miniszterelnökhöz, melyben leírta, hogy reméli Magyarország is részt vesz a Délkelet-európai Együtműködési Kezdeményezés (SECI) munkálataiban. Ez a kérés komoly fejtörést okozott Magyarországnak, ugyanis a NATO tagság elnyerése felé igyekezve nem voltunk abban a helyzetben, hogy ezt elutasítsuk. Ugyanakkor sokan nem tartották azt szerencsésnek, hogy az akcióba egyedül Magyarországot hívják meg, úgy hogy mi nem tartozunk a balkáni országok közé. A magyar külügyi szóvivő az aggályokkal kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy nem tartják indokoltnak „azokat az aggodalmakat, amelyek Magyarországnak a SECI-vel való együttműködésével kapcsolatban napvilágot látnak, és amelyek arra utalnak, hogy ezzel hazánkat a balkáni államokhoz sorolnák. Egy ilyen átsorolás ellentétben állna Magyarországnak integrációs törekvéseivel, de a NATO és az EU tagországainak azon szándékával is, hogy Magyarországot illetve a térség több más országát integrálják a szervezetekbe. Magyarországnak általános megítélés szerint változatlanul jók az első körös esélyei. Clinton elnök levélben külön biztosította Horn Gyula miniszterelnököt

⁸³ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 365-368. o.

⁸⁴ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 369. o.

arról, hogy Magyarország részvétele a SECI-ben semmilyen negatív hatással nem jár NATO-csatlakozási törekvéseinkre.”⁸⁵

A délszláv háborúkat lezáró békeszerződéssel hazánk is része lett az úgynevezett boszniai IFOR, SFOR béketeremtő akcióknak, melynek terveit ENSZ felkérésre a NATO 1995-ben dolgozta ki a bosnyák válság rendezése érdekében. A részvételünk feltételeként Magyarország 1995-ben egy tranzitegyezményt írt alá a NATO-val, amely biztosítékot jelentett az IFOR erők számára hazánk területén történő áthaladásra. 1996-tól magyar misszió szolgált Okucani területén, valamint katonai és logisztikai bázist bocsátottunk a NATO rendelkezésére Taszáron. Az egyezmény alapján biztosítottuk a nemzetközi haderők átvonulását Magyarországon: végül 12 ország katonai egysége vette igénybe hazánk területét, amely 126 000 katonát, 50 000 harci jármű, 3 600 helikopter és repülőgép mozgását jelentette egy év alatt, 1995 és 1996 decembere között. Továbbá a válság rendezésében szerepet vállalt a Boszniába vezényelt magyar műszaki zászlóalj is. A műszaki kontingens 416 fővel vett részt Horvátországban és Boszniában az IFOR békefenntartó tevékenységei alatt.

Azzal, hogy országunk részt vett a missziókban számos tapasztalatot tudtunk szerezni a béketeremtő tevékenységek végrehajtásában. Továbbá a Horn-kormány eleget tett a saját elvárásainak is, ugyanis részvételünkkel demonstrálni tudtuk, hogy képesek vagyunk más államokkal együtt működve segítséget nyújtani egy európai válság kezelésében. Azzal pedig, hogy ezt a NATO koordinációja alatt tudtuk megvalósítani, közelebb kerültünk a NATO tagság elnyeréséhez is.⁸⁶

Összességében elmondható, hogy a Horn-kormány irányváltása még tovább erősített az Antall-éra által elindított integrációs folyamatokon, és megnövelte az esélyeinket a NATO és EU csatlakozásunk vonatkozásában is. Ezen felül, a kormány ugyan kevesebb hangsúlyt fektetett a kisebbségi politikára, azonban fontosnak tartotta a szomszéd államokkal a megbékélést és ennek rövidtávú megvalósítását is. A kisebbségek helyzetének javítását az európai normák érvényesítésén keresztül kívánta megoldani, és a gyakorlatban arra irányította a figyelmet, hogy Magyarország is hozzájárulását adja a magyar közösségek és a többségi nemzetek hatékony együttműködéséhez.

⁸⁵ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 16. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

⁸⁶ Gazdag Ferenc (2014): Magyar biztonságpolitika 1989-2010, 6-7.o. Forrás:
http://www.grotius.hu/doc/pub/IYNVNP/2014-08-08_gazdag_ferenc_magyar-biztonsagpolitika-1989-2010.pdf (letöltve: 2019. 04. 19.)

4. AZ ORBÁN-KORMÁNY KÜLPOLITIKÁJA A KOSZOVÓI ESEMÉNYEK TÜKRÉBEN

4.1. Visszatérés a nemzetpolitikai stratégiához

A háborús eseményeket követő időszakban Magyarország külpolitikája biztatóan alakult, így 1998-ban a Fidesz vezetésével megalakult koalíciós kormány kedvezőbb nemzetközi helyzetben tudta megkezdeni munkáját. A balliberális irányultságú Horn-kormány leváltását követően a jobboldal visszatért az Antall kormányzás által megszabott nemzetpolitikai törekvésekhez. Annak programját folytatva alapelveként rögzítette, hogy támogatja a határon túli magyarok közösségeinek és szervezeteinek a tevékenységeit, célkitűzéseit. Ennek érdekében kiemelte, hogy fontosnak tartja a velük történő rendszeres és intézményes párbeszédet. A kormány 1998. júniusi programjából idézve: „A kormány magánénak vallja és tovább folytatja a rendszerváltozás utáni nemzeti konszenzussal elfogadott külpolitikai törekvések három fő irányát [...]. [...] Nemzetpolitikájának alapja a határon túli legitim magyar szervezetek törekvéseinek elősegítése. Ha ezek a szervezetek a közösségi autonómia alapján kívánják kifejezni demokratikus akaratukat és megőrizni önazonosságukat, akkor a mindenkori magyar kormánynak kötelessége e törekvéseket támogatni.[...] A kormány növelni fogja a határon túli magyarok nemzeti önazonosságának megőrzését célzó anyagi támogatást.”⁸⁷

Az Orbán-kormány a szomszédsági kapcsolatait nemzetpolitikai stratégiájához mérten alakította. Fontos elemmé vált a határon túli gazdasági kapcsolatok építése és a regionális szervezetekkel való együttműködés.

4.2. A felbomlás folytatódik: Koszovó története a NATO beavatkozásig

Koszovó területéért a mai napig tartó szerb-albán küzdelem gyökerei visszavezethetőek a VII. századig. Ekkor még szerbek népesítették be a területét, és a gazdasága egészen a XIV. század közepéig virágzott. A történelmi jelentőségű rigómezei csatában a törökökkel szemben elszenvedett súlyos vereség miatt a szerbek elmenekültek, és helyükre többnyire szunnita albánok telepedtek le. A vallási és kulturális közelség miatt az albánok

⁸⁷ Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon, 371-372. o.

könnyedén tudtak integrálódni az Oszmán Birodalom mindennapjaiba, mely sokszor előnyös helyzetet jelentett a magasabb társadalmi pozíció elérésében is. Alapvetően ekkor alakult ki egy hosszabb társadalmi folyamat eredményeként a két nemzetiség között ma is meglévő ellenséges viszony. A több évszázadig tartó török uralom után Szerbiát és Montenegrót 1878-ban ismerték el függetlennek, azonban ekkor még Koszovó nem tartozott Szerbia területéhez. A szerbek kultúrájuk szülőföldjére azonban továbbra is igényt tartottak, mely a második balkáni háború után a nagyhatalmak közbenjárására végül Szerbiához került. Később az első és a második világháború idején Koszovó területéért folyó küzdelemben a konfliktus kiéleződött: a két nemzetiség sorozatban követt el egymás ellen erőszakos cselekményeket.

Szerbián belül autonóm státuszt először 1945-ben kapott Koszovó és ezt tovább erősítette Tito 1974. évi alkotmánya, amely a tagköztársaságok egyenrangú partnerévé emelte⁸⁸ a többségében albán nemzetiségű tartományt. Tito halálát követően ismét zavargások törtek ki: az albánok teljes jogú tagköztársasági státuszt követeltek maguknak, azonban Milosevic, hatalomra kerülése után teljesen felszámolta a két tartomány - Koszovó és Vajdaság - autonóm státuszát. Koszovó követve a jugoszláv tagköztársaságok példáját 1991. szeptemberében népszavazást tartott, melyen a választók 99,87%-a a függetlenedés mellett tette le voksát.⁸⁹ Nemzetközi elismerést azonban nem kapott, mivel a tartomány nem rendelkezett tagköztársasági státusszal.⁹⁰

A délszláv háborúk történései a daytoni békeszerződésig lekötötték a nemzeti és nemzetközi szereplők figyelmét. A szerb-albán konfliktus ez alatt az időszak alatt - ugyan alacsony intenzitással - de továbbra is jelen volt a közéletben. Az albánok úgy gondolták, hogy a békeszerződés végre precedenst teremt számukra és lehetőséget kapnak az elszakadásra. Ez nem így történt. Az egyezmény alapköve a határok sérthetetlenségét

⁸⁸ Majdhogynem egyenrangúság, ugyanis ebbe nem tartozott bele a függetlenedési jogosultság. (Forrás: Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig Nemzet és biztonság, (I. évf.) 1.szám, 67.o., Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf letöltve: 2019.04. 17.)

⁸⁹A „Koszovói Köztársaság” elnöke Ibrahim Rugova a függetlenség kikiáltását követően, az általa vezetett Koszovói Demokratikus Liga segítségével árnyékkormányzatot épített ki, amely megszervezte az albánok közoktatási, szociális, közigazgatási és egészségügyi hálózatát. Ennek finanszírozását feketegazdaságból származó bevétellel oldották meg. (Az intézkedésnek meg volt az oka, ugyanis eddigre a szerb vezetés az összes lehetséges hivatali fórumon ellehetetlenítette az albánokat bármilyen tisztség viselésétől, munkahelyeikről sorban bocsátották el őket, továbbá a közigazgatásban megszüntették az albán nyelv használatát is.) (Forrás: Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig Nemzet és biztonság, (I. évf.) 1.szám, 68.o. Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf, letöltve: 2019.04. 17.)

⁹⁰ Glatz Ferenc (szerk.) (2007): A Balkán és Magyarország - Váltás a külpolitikai gondolkodásban?, Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Európa Intézet Budapest, 142-143.o.

mondta ki, amely szertefoszlatta az albánok reményét. Mindemellett radikalizálódásukhoz hozzájárult az is, hogy Albánia 1997-ben válságba került.⁹¹ A helyzet 1998-ban kezdett elmérgesedni, amikor január 4-én a Koszovói Felszabadítási Hadsereg nyilatkozatában közölte, hogy az albán nép katonai alakulata, célja pedig Koszovó egyesítése Albániával. A nemzetközi közösség tanulva a délszláv háborúk történeiből most már időben szeretne volna elejét venni egy fegyveres konfliktus kialakulásának. Először tárgyalásos módszerrel próbálta az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése megoldani a polgárháborúval fenyegető állapotot, melynek eredménytelensége miatt március 31-én az ENSZ BT fegyverembargót rendelt el a Jugoszláv Szövetségi Köztársasággal szemben. Később gazdasági szankció keretében befagyasztották a külföldön lévő jugoszláv bankbetéteket és megtiltották a külföldi befektetéseket is. 1998 tavaszán már a NATO is csatlakozott a helyzet rendezéséhez, és erődemonstrációval próbálta felhívni Belgrád figyelmét, hogy akár nemzetközi erők beavatkozására is sor kerülhet, ha nem hagy fel az albánokkal szemben elkövetett etnikai tisztogatásokkal. A Hill-folyamatként ismert tárgyalássorozat eredményeként a két fél közelebb került a békés rendezéshez, azonban a helyzet továbbra sem változott. A NATO végül jóváhagyta a légi támadásokat. (Egy héttel korábban október 6-án Oroszország leszögezte, hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsában meg fog vétózni minden olyan határozatot, amely a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elleni fegyveres beavatkozásra irányul.) Belgrád csökönyös hozzáállásán nem változtatott, és az utolsó kísérleti tárgyalásokon sem mutatott együttműködési hajlandóságot. Végül ENSZ felhatalmazás nélkül a NATO Operation Allied Force csapatok 1999. március 24-én megindították a támadást. A fegyveres beavatkozás 78 napig tartott, amely jelentős emberveszteséget és kárt okozott Szerbia területén. (Találatok érték a repülőtereket, ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági létesítményeket, erőműveket, hidakat, közút- és vasúthálózatokat, egészségügyi, kulturális és vallási épületeket, köz- és lakóépületeket, távközlési és turisztikai központokat.)⁹²

Az agresszió hatására a szerb vezetés megkezdte a jugoszláv fegyveres erők kivonását Koszovó területéről és hivatalosan az ENSZ BT máig érvényes 1999. június 10. 1244 számú határozata rendezte a válságot. A határozat alapján elismerik a Jugoszláv

⁹¹ Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig, Nemzet és biztonság, (I. évf.) 1.szám, 68.o., Forrás: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf (letöltve: 2019.04. 17.)

⁹² Glatz Ferenc (szerk.) (2007): A Balkán és Magyarország - Váltás a külpolitikai gondolkodásban?, Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Európa Intézet Budapest, 143-147.o., 151.o.

Szövetségi Köztársaság területi integritását, azonban Koszovó nemzetközi gyámság alá kerül.⁹³

A nemzetközi szervezetek Koszovói beavatkozásának jogi megítélése sokáig vitatott téma volt, ugyanis az ENSZ BT nem adott felhatalmazást a hadművelet végrehajtására, ezért első megítélésre az jogellenesnek minősült. Továbbá felmerült az aggály a humanitárius jogsértések kérdésében: a bombázások miatt több száz polgár vesztette életét, és sokan megsebesültek. Felmerült a gyanú arra vonatkozóan is, hogy a NATO erők tiltott fegyvereket alkalmaztak, melyekkel súlyos környezeti károkat is előidéztek.⁹⁴

A fentiekén túl azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a nemzetközi szervezetek több ízben is megpróbálták békés úton rendezni a konfliktust. A fegyveres erőszak alkalmazására már csak végső eszközként került sor. A politikai célt a NATO elérte, mert megszűnt az albánok elleni erőszak és a menekültek száma is csökkent a térségben. Továbbá elejét vette egy a délszláv helyzethez hasonló, nagyobb háború kialakulásának is. Tanulva a korábbi eseményekből összességében elmondható, hogy nemzetközi szabályozók szerint az erőszak alkalmazása elvetendő, azonban egy ilyen helyzetben, amikor már mással nem lehet eredményt elérni, a „még rosszabb” megakadályozása érdekében a helyesebbik út a prevenció.

4.2.1. A magyar kormány szerepvállalása a koszovói válságban

1998 és 2002 között hatalmon lévő első Orbán-kormány idején hazánk az egyik legfontosabb nemzetstratégiai eredményt érte el. Magyarország 1999. március 12-én NATO tagállammá vált. Ez egyben azt is jelentette, hogy az eddig saját nemzeti hatáskörben megszervezett védelempolitikát felváltotta a szövetségi rendszer által kínált biztonsági lehetőség. A katonai szövetségbe történő belépés feltételeiről a tárgyalásokat

⁹³ Az ENSZ igazgatás alá helyezett Koszovó ügyében az UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo) jár el. Négy alappilléréből az első kettő esetében – rendőri, bírói és polgári közigazgatás terén – közvetlenül az ENSZ jár el, a harmadik pillérét az EBESZ koordinálja, amely a demokratikus intézmények kiépítéséért felelős, a negyedik szektort pedig az Európai Unió felügyeli a gazdasági újjáépítés területén. Az ötödik igazgatási egység, a NATO alá tartozó katonai-biztonsági feladatokat ellátó KFOR (Kosovo Force).

(Forrás: Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig Nemzet és biztonság, (I. évf.) 1.szám, 70.o., Forrás:http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf, letöltve: 2019.04. 17.)

⁹⁴Glatz Ferenc (szerk.) (2007): A Balkán és Magyarország - Váltás a külpolitikai gondolkodásban?, Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Európa Intézet Budapest, 150-151.o.

már 1991-ben a Varsói szerződés megszűnését követően megkezdte az akkori magyar kormány.⁹⁵

A koszovói válsággal kapcsolatban Magyarország számára ismételt kihívásokkal teli időszak következett. Miután a NATO a szerb-albán konfliktus tekintetében preventív beavatkozás mellett döntött, 1998. október 10-én felkérte Magyarországot, hogy akadálymentesen biztosítsa légterét a JSZK területe fölött végrehajtandó NATO hadműveletekhez. Az éppen ekkor realizálódó csatlakozásunk egyértelművé tette, hogy ezt a kérést nem utasíthatjuk el, ugyanakkor továbbra sem hagyhattuk figyelmen kívül a vajdasági magyarok kiszolgáltatott helyzetét. Dr. Martonyi János külügyminiszter ebben a szorított helyzetben a következőket szögezte le az 1998. októberében tartott országgyűlési beszédében: „A szövetség számára nyújtott egyértelmű és határozott támogatás mellett a jövőben is minden tőlünk telhetőt meg kívánunk tenni a vajdasági magyarok érdekében. A magyar kormány folyamatosan konzultál a konfliktussal összefüggő kérdésekről a vajdasági magyar szervezetekkel, fokozott humanitárius és egyéb gyakorlati segítségben kívánja őket részesíteni.”⁹⁶ „Kezdetől fogva nyomatékosan és folyamatosan felhívtuk a figyelmet a Vajdaságra, a vajdasági magyar kisebbség helyzetére. Jeleztük a korlátainkat, amelyek sajátos helyzetünkből fakadnak[...] Ezeknek a korlátoknak megfelelően került sor a [...] felkérésre.”⁹⁷

Hazánk továbbá arra kényszerült, hogy nyomatékosan adjon kérésének Jugoszlávia magyarországi nagykövete előtt: kértük, hogy ne vezényeljenek magyarokat Koszovóba, hiszen a vajdaságiak semmilyen mértékben nem kívánnak részesévé válni a konfliktusnak. Ebben a nehéz helyzetben a kormánynak egyszerre több problémával is szembe kellett néznie. Először heves vitákat váltott ki a kormánypárt és az ellenzék között, hogy egyáltalán átengedjük-e a légterünket a NATO csapatoknak. Az elutasítást támogatók utaltak a délszláv harcokban kárt szenvedett vajdaságiakra, és kiemelték, hogy

⁹⁵ Kákai László (-): Az első valódi reformkísérlet: Az Orbán-kormány stratégiai felülvizsgálata, Digitális Tankönyvtár,

Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0050_07_politika_5/ch06s05.html

(letöltve: 2019. 04. 17.)

⁹⁶ Országgyűlés, 17. ülésnap (1998.10.14.), 6. felszólalás, Felszólaló: Dr. Martonyi János külügyminiszter, Forrás: https://www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=1iqADRgq&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyporlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyporlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Fintern-et%2Fcplsql%2Fogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D36%26p_uln%3D17%26p_felsz%3D6%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D6

(letöltve: 2019. 04. 17.)

⁹⁷ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 16-17. o.

Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarország_és_a_deelszle.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

Jugoszláviával szemben bevezetett embargó miatt több milliárd dolláros kárt szenvedett az országunk, kárpótlást pedig nem kaptunk. Kifejtették, hogy hasonló következményekkel járhat a Koszovói beavatkozás is. (A bombázások megindulásával az aggodalmuk részben beigazolódott, ugyanis a légierő a magyarok lakta területeket is bombázta.) A támadás megindítását követően nézeteltérés alakult ki a politikusok körében, hogy csatlakozott NATO tagként meddig mehetünk el a légtér átengedésében. Végül egyetértés született annak szükségességéről addig, amíg a beavatkozás el nem éri a célját. Orbán Viktor egyik országgyűlési beszédében köszönetét fejezte ki, hogy „ a parlamenti pártok kivétel nélkül támogatják a kormány és a NATO erőfeszítéseit a koszovói válság megoldásának ügyében”⁹⁸

Az offenzíva megindulásával nagy problémát jelentett, hogy az Újvidéki hidak bombázása miatt a Duna egy ideig hajózhatatlanná vált, így kereskedelmünkben is kiesés jelentkezett. Továbbá a Szerbiai térségből érkező többségében magyar és albán menekültek helyzete is jelentős terhet rótt a kormányra. Egyértelmű volt tehát, hogy a mi érdekünk is a déli konfliktus minél hamarabbi rendeződése.

Ennek elősegítésére olyan projekteken vettünk részt, mint a stabilitási egyezmény keretében a Szegedi Biztonságpolitikai Központ által szervezett „Szegedi Folyamat”⁹⁹ , amely segítséget nyújtott abban, hogy hogyan lehet összeegyeztetni a nemzetközi elvárásokat a magyar érdekekkel. Első lépésként 1999. október 07-én megtartott konferencián a Külügyminisztérium politikai államtitkára Németh Zsolt kifejtette, hogy alapvetően a demokratikus átalakulást Szerbiában belülről kellene megszervezni, és ehhez a külső nemzetközi erők segítséget tudnak nyújtani. Belgrádnak a hozzáállása túl sokat nem változott: továbbra is a belügyeibe való beavatkozásként értelmezte az iránymutatást.

Ugyan sokáig vitás kérdés volt, hogy milyen mértékben segíthetjük a harcok során a NATO erőit, azonban a válasz talán mindenkinek egyértelmű volt. Azt senki nem szeretne volna, hogy a délszláv borzalmak megismétlődjenek. Később a harcok megszűnésével a magyar külügyi államtitkár így nyilatkozott: „stabil álláspontunk az volt, hogy az egész

⁹⁸ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 17. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarország_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

⁹⁹ Az EGT és a Norvég Finanszírozási Mechanizmusok program által támogatott projekt legfőbb célkitűzése, hogy hozzájárulását adja a Kelet-és Délkelet-európai térségek stabilizálásához. Céljai közé tartozik még a demokratikus értékrend megszilárdítása és az interregionális kapcsolatok erősítése, valamint Magyarország euro-antlanti integrációjának elősegítése is.
(Forrás: Szeged Biztonságpolitikai Központ (2006), „Szegedi Folyamat Európából Európába”,
<http://www.sbsp.hu/test/open.php?lang=hu&dir=p-szf&doc=01>, letöltve: 2019. 04. 17.)

NATO-fellépést igazságosnak, támogatandónak tartjuk, nemcsak morális, hanem biztonsági megfontolásokból is. Az ezredvégen egy népirtást elfogadhatatlannak tartunk, és ennek megálljt kell parancsolni, hogy újabb konfliktusok ne jöhessenek létre.”¹⁰⁰

4.3. Horvát és szlovén diplomáciai kapcsolatok az első Orbán-kormány idején

A dayton-i békeszerződést követően a horvát és szlovén kapcsolataink felélénkültek, továbbá újjáéledtek a regionális valamint testvérvárosi együttműködések is.

Horvátországgal való jó viszonyunk továbbra is töretlen maradt, melyet jól mutatott a két ország vezetőinek folyamatos diplomáciai kapcsolattartása is: az újonnan megalakult Fidesz-MPP-MDF-FKGP miniszterelnöke Orbán Viktor Zlatko Matesa horvát kormányfő meghívására 1999. januárjában ellátogatott Zágrábba, ahol megállapodtak abban, hogy a két állam szabadkereskedelmi megállapodást köt egymással (ez később, 2001-ben realizálódik). A miniszterelnök továbbá találkozott Franjo Tudman köztársasági elnökkel és tiszteletét tette az ellenzéki párt, valamint a horvátországi magyar kisebbség vezetőinél is. A magyar miniszterelnök jóindulatáról tanúskodott, hogy a megbeszéléseket abban a palotában tartották meg, amely a magyar történelem részről vitatott Jellasics báné volt. A tárgyaláson kijelentette, hogy Horvátországot kiemelt partnerként kezeli és támogatja az integrációs törekvéseit. Még ugyanebben az évben magánlátogatás alkalmával ismételen találkozott Dubrovnikban Tudman horvát államfővel és Zlatko Matesa kormányfővel, mely során megbeszélésükön szó esett a két ország közötti politikai kapcsolatokról, integrációs kérdésekről és gazdasági valamint idegenforgalmi tervekről.¹⁰¹ Szeptemberben Martonyi János külügyminiszter is hivatalos látogatást tett Zágrábba.

A látogatások alkalmával többször is napirenden volt a kisebbségi magyarság helyzete. Ebben a kérdésében a háborúk lezárását követően már politikai nehézség nem gördült a kormány elé, azonban szükség volt arra, hogy más módon nyújtson segítséget a határon túli magyarság részére. Mivel a délszláv háborúk nem kis pusztítást hagytak maguk után a horvátországi magyarlakta területeken, ezért a horvát államnak gondoskodnia kellett azok

¹⁰⁰ Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 16-17. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarország_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

¹⁰¹ Papp Gábor-Szendrői Árpád (szerk.; -): Külpolitika- A Magyar Külügyi Intézet folyóirata: Külpolitikai eseménynaptár, 1999 január-június (V.évf.) 1-2. szám, 234-235. o., 248.o.
Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1999/?pg=235&layout=s&query=orb%C3%A1n%20viktor (letöltve: 2019. 04. 18.)

újjaépítéséről, hogy ismételten lakható legyen a térség. Magyarország támogatást nyújtott 200 millió forint értékben a Drávaszögi és Kelet-szlavóniai újjaépítési munkálatokhoz.¹⁰²

Szlovéniával mindig is példaértékűek voltak a kapcsolataink, azonban ennek ellenére is sok volt a megoldásra váró feladat. 1996-ban a szlovénok kezdeményezésére indult egy többoldalú együttműködés, a Quadrilaterale, melynek kezdetben magyar-szlovén-olasz részvétellel és együttműködéssel a magyar és szlovén NATO csatlakozás elősegítése és a kapcsolatok elmélyítése volt a célja. Ennek érdekében 1996 októberétől az érintett miniszterelnökök rendszeres találkozókat tartottak. (Később Horvátország csatlakozásával négyoldalúvá bővült az együttműködés.)

A kooperáció keretében itt is nagy hangsúly került a kisebbségvédelmi kérdéskörre. Mindenek előtt a magyar félnek a magyarországi szlovénok anyanyelvi oktatását, a nemzetiségi névhasználatának biztosítását és a kétnyelvű személyi okmányok létrehozásának kérdését kellett megoldania. A szlovénoknak pedig elsősorban a lendvai könyvesbolt, múzeum és könyvtár esetében voltak teendői.¹⁰³ A kapcsolatok építése és a célok elérése érdekében 1999. februárjában hivatalos látogatást tett Orbán Viktor miniszterelnök Szlovéniába, ahol megbeszélést folytatott Milan Kucan államfővel, Janez Drnovsek miniszterelnökkel és Janez Podobnik parlamenti elnökkel. A tárgyalások eredményeként aláírták a két ország közötti toloncegyezményt, valamint megállapodás született az iskolai bizonyítványok és oklevelek kölcsönös elismeréséről is.¹⁰⁴

Magyarország a regionális együttműködések terén is jelentős előrelépéseket tett. 1998-ban a Muraszombati Városi Tanács és a Magyarországi Szlovénok Szövetsége között született egy megállapodás, mely szerint biztosítjuk a magyarországi szlovénok számára azokat a körülményeket, amik saját identitásuk megőrzését, az anyaországgal való kapcsolattartást és a regionális, államközi kapcsolatok továbbépítését szolgálják. A határon átvéelő gondoskodás kiterjed a politikára, gazdaságra, kultúrára és sportra is. Ekkor megállapodtak abban is, hogy a Tanács anyagi támogatást nyújt a szentgotthárdi szlovén rádió létrehozására és a Szlovén Kulturális és Információs Központ felépítésére.

¹⁰²Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 19. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

¹⁰³Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle, 19. o.
Forrás: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszeg_ees_a_deelszle_.pdf
(letöltve: 2019. 03. 14.)

¹⁰⁴ Papp Gábor-Szendrői Árpád (szek.): Külpolitika- A Magyar Külügyi Intézet folyóirata: Külpolitikai eseménynaptár, 1999 január-június (V.évf.) 1-2. szám, 235. o.
Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1999/?pg=235&layout=s&query=orb%C3%A1n%20viktor (letöltve: 2019. 04. 18.)

Az anyanyelvi oktatás fejlesztése érdekében pedig intézményközi feladatokat irányoztak elő. (pl.:továbbképzések, gyerek-tanárcsere, anyaországi tanulmányi kirándulások)¹⁰⁵

A horvátokkal és a szlovénokkal már a rendszerváltáskor megnyílt a lehetőségünk a diplomáciai kapcsolatok építésére, amely ugyan a kezdeti nehézségek miatt eltérő dinamikával, de folyamatosan fejlődött. A kisebbségek helyzetének javítása itt is nagy hangsúly kapott. Elmondható, hogy az Antall-kormány programjának céljait a magyar diplomácia végrehajtotta a délszláv térségben, rugalmasan alkalmazkodva a háborús konfliktusokkal terhelt dezintegrációs folyamatokhoz is.

¹⁰⁵ Székely András Bertalan (2010): Magyar-szlovén kapcsolatok a rendszerváltás óta, különös tekintettel a nemzetiségekre, Nemzetközi Levéltári Kutatótábor, 30. o. Forrás: http://www.vaml.hu/upload/2012_02/17/132951562746323938/tabor_2010_szekely_andras_bertalan.pdf (letöltve: 2019. 04. 18.)

ÖSSZEGZÉS

A bipoláris rendszer felbomlásával egy új korszak vette kezdetét a történelemben. Az erőviszonyok átalakultak, amely így egy teljesen más irányba határozta meg az országok egymás közötti viszonyrendszerét. A külpolitikai lehetőségek kiszélesedtek és a diplomáciai kapcsolattartás jelentősége is megnőtt. A nemzetközi átalakulással párhuzamosan fontossá vált, hogy az államok nagyobb hangsúlyt fektessenek a szomszédságpolitikájukra és végre rendeződjenek a kisebbségi kérdések is. Így volt ez Magyarország és a színes mozaikot alkotó Jugoszlávia kapcsolataiban is.

A délszláv térség speciális esete kihívásokkal teli időszak elé állította az Antall-kormányt. A Varsói Szerződés valamint a KGST megszűnésével érdekelté váltunk abban, hogy felzárkózzunk a nyugati gazdasági modellhez. Ehhez azonban szükségessé vált az államok közötti szoros együttműködés kialakítása, melynek előfeltétele a többnemzetiségű országok belső feszültségeinek a megszüntetése volt. Jugoszlávia példaszerűen ebbe a kategóriába tartozott. A mesterségesen létrehozott és összetartott szövetségi állam szétesésére Tito halálát követően bármikor lehetett számítani. A kérdés az volt, hogy a pattanásig feszült események ellenére egyben lehet-e tartani Jugoszláviát és fenn tud-e maradni a szövetség konföderatív módon? Amennyiben nem, akkor a szétválásra békés úton, vagy fegyveres összecsapással kerül-e majd sor? Magyarország egészen addig, amíg a háború ténye nyilvánvalóvá nem vált, a tagköztársaságok szuverenitását biztosító egységes Jugoszlávia fennmaradását támogatta. Ez nemcsak külpolitikai, de gazdasági szempontból is előnyös lett volna minden érintett számára. Ennek fényében Antall József miniszterelnök kiváló diplomáciai kapcsolatot alakított ki Ante Markovic szövetségi államfővel. A találkozókat egymást követték, és a tárgyalásaik alkalmával egybehangozóan fejtették ki álláspontjaikat a kisebbségi önrendelkezés fontosságáról. Markovic intézkedései nemcsak hazánk külpolitikai céljaival, de a nemzetközi elvárásokkal is maximálisan összeegyeztethető volt. Jugoszlávia ugyan forrongott, de a feltételek és a lehetőség is adott lett volna a békés átmenet megvalósulásához. Slobodan Milosevic színrelépésével és destabilizációs törekvéseivel azonban a helyzet bonyolultabbá vált. Milosevic, a szerb hegemoniát újból feltámasztani és megőrizni kívánó politikájával, - mint ahogyan azt az események koronatanúja Jeszenszky Géza külügyminiszter írásában kifejezi – a „szerb nacionalizmus kommunista mezben” irányvonalat képviselte. A Jugoszláv Néphadsereg, amely akkor Európa egyik legerősebb hadseregének számított

Milosevic irányítása alatt a kommunizmus jegyében a nacionalizmus eszközévé vált. Miután Ante Markovicot sikerült a hatalomból elűznie, agresszív és provokatív politikájával kellett szembenéznie előbb Szlovéniának, majd Horvátországnak és Bosznia-Hercegovinának. Hazánk nagyon nehéz időszak elé nézett. Az Antall-kormány sokáig patthelyzetben volt, mivel diplomáciai lépéseinkkel nem mehettünk szembe a szerb akarattal, azonban szorított minket a Jugoszlávia területén élő magyar kisebbségek helyzete. Elsődlegessé vált a határon túli honfitársak megsegítése, körülményeik stabilizálása és érdekeik támogatása. A magyar kormány a kezdeti nehézségek után diplomáciájával igyekezett fenntartani az egyensúlyt a kisebbség- és szomszédságpolitika terén, azonban hamar egyértelművé vált, hogy a helyzet megoldásához Magyarország kevés, és a Jugoszláv destabilizáció csak nemzetközi beavatkozással hozható helyre. Mivel a déli események hazánkat több szempontból is közvetlenül érintették, ezért az elsők között voltunk, akik erre felhívták a nemzetközi erők figyelmét. Az Antall-kormány nemzeti és nemzetközi fórumokon egyaránt sürgette a rendezést, azonban az még sokáig váratottott magára.

A nyugati hatalmak az utolsó pillanatig bíztak abban, hogy sikerül valamilyen módon egyben tartani Jugoszláviát. Hittek a jugoszláv nemzet megvalósulásában, miközben a realitás a tagköztársaságok önálló nemzettudatának erősödését igazolta. A tagállamok ez irányú megmozdulásait bizalmatlansággal kezelték, miközben nem akarták észrevenni, hogy a valódi veszélyt a szerb vezetés támadó magatartása jelenti. A későbbiek során pedig már Nyugat-Európában nagy volt a félelem, hogy a Boszniára is áttérjedt háború, a szerbek elleni fegyveres beavatkozás esetén nemzetközi szintűvé eszkalálódhat. A döntésképtelen politika azonban, így is nagyon nagy áldozatot követelt, és a megannyi kárt szenvedett délszláv térség a békekötést követően csak nagyon nehezen tudott ismét talpra állni. Ezzel kapcsolatban Jeszenszky a következő módon fejezi ki álláspontját: „Ma is az a meggyőződésem, hogy ha az EBEÉ, az EK és az ENSZ időben és határozottan fellépett volna és számottevő fegyveres megfigyelőket, békefenntartókat küldött volna ezekre a területekre, akkor meg lehetett volna akadályozni a három éven át tartó boszniai vérengzést, a Koszovóban történeteket, és a Vajdaságban is több magyar maradt volna, szélesebb körű jogok birtokában.”¹⁰⁶

Elmondható, hogy az Antall-kormány az érdekellentétek kereszttüzeiben jól tudta érvényesíteni diplomáciai képességeit, aktív szerepvállalásával és javaslataival pedig

¹⁰⁶ Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó, 216. o.

hozzá tudott járulni a válság leküzdéséhez. Mindezt úgy, hogy közben a függetlenné vált Szlovéniával valamint Horvátországgal jó diplomáciai kapcsolatokat tudott kialakítani és fenntartani, valamint a vajdasági magyarok érdekeit is sikeresen tudta képviselni hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

A délszláv válság lezárására már a Horn-kormány idején került sor. A daytoni békeszerződés által előirányzott normáknak megfelelően kezdődött meg az újraélesztése Bosznia-Hercegovinának valamint Horvátországnak. A szerződés az etnikai határvonal meghúzásán keresztül, az igazgatáson át, egészen az emberi jogokig – beleértve a menekülteket is – rendezett minden olyan kérdést, amely addig vitatott téma volt az európai irányvonal szerint. Ez tett végre pontot a rendszerváltás végére is. A körülmények változása miatt, a Horn-kormány az Antall által előirányzott hármaskülpolitikai célt már másképpen érvényesítette. A válság rendeződésével nagy teher esett le a kormány válláról és kiemelt szerepet kaphatott végre az Antall-éra által megindított integrációs folyamatok felgyorsítása. Emiatt a magyarságpolitika háttérbe került. A délszláv diplomáciai kapcsolatainkat főként a béketeremtő folyamatok során a NATO-val való együttműködésünk határozta meg, amely így lecsökkentette a térség vezetőivel való diplomáciai érintkezések számát is. Magyarországnak ez az időszak abból a szempontból volt hasznos, hogy nemcsak tapasztalatot tudott szerezni a válság rendezése terén, hanem bizonyítani tudta azt is, hogy alkalmas a NATO tagságra. Erre később a koszovói válság kiéleződésével az esélyünk nőtt.

Az Orbán-kormány már mindkét területen próbálta erősíteni az ország imázsát, azonban külpolitikájában ismét hangsúlyt kapott a nemzeti oldal. Ehhez részben hozzájárult az is, hogy a vajdasági magyarok helyzete megint válságba került a koszovói nemzetközi beavatkozással. A szerbeket továbbra is próbálta a kormány diplomáciai úton meggyőzni, hogy hagyják ki a magyarokat a konfliktusokból, eredménytelenül. A nemzetközi erők most már nem tétováztak: gyors és hathatós beavatkozásuk végre leállította Szerbia agresszióját. Az Orbán-kormány, mindamelllett, hogy részt vett a koszovói rendezésben, kisebbségi téma tekintetében Szlovéniával és Horvátországgal is sikerült az Antall által megindított együttműködések még jobban elmélyítenie.

Dolgozatomban talán arra tudtam a leginkább rávilágítani, hogy Magyarországnak a rendszerváltás utáni tíz évben mennyire nehéz volt jó diplomáciai kapcsolatokat kiépíteni a délszláv térség államaival, a háborúk dúlta körülmények között. Nagy kihívást jelentett fenntartani a jó viszonyt, úgy, hogy közben egyszerre kellett megfelelni a nemzetközi

elvárásoknak és a határon túli magyarság érdekeinek is. Mindezeken túl gazdasági érdekeltségeink is jelentős előnyt élveztek. A kormányok arra törekedtek, hogy a döntések összhangban legyenek a Nyugat-európai országok és a nemzetközi szervezetek állásfoglalásaival, miközben ügyelni kellett arra is, hogy ne vonjuk magunkra a belgrádi vezetés haragját, és ezzel se Magyarországot, se a honfitársainkat ne sodorjuk veszélybe. Mint kiderült ez nem mindig rajtunk múlt. Szlovéniával és Horvátországgal már a kezdetektől sikerült erős lábakra állítani a kapcsolatainkat, azonban Szerbia mindvégig a belügyeibe való beavatkozásként élte meg a magyar iránymutatást. Összességében elmondható, hogy a volt Jugoszlávia érintett államaival sokat tanultunk a diplomáciai kapcsolatok gyakorlatáról, mely számtalan precedenst adott a jövő külpolitikájának.

IRODALOMJEGYZÉK

Könyv:

- Juhász József (1997): A délszláv háborúk, Budapest, Napvilág Kiadó
- Kupa László (szerk.; 2008): Vallás és Etnikum Közép-Európában, Tanulmányok (2007. november 23-24. napon megtartott Pécsi konferencia előadásai alapján) B&D Stúdió
- Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához I. kötet (1990.május-1990.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet
- Sáringer János (2015): Iratok az Antall-kormány külpolitikájához és diplomáciájához II. kötet (1991.január-1991.december), Magyar Napló –Veritas Történetkutató Intézet
- Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig, Helikon
- Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására - Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben, Budapest, Osiris Kiadó
- Ördögh Tibor (szerk.) (2017): Vajdaság társadalmi és gazdasági jellemzői, Szabadka, Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete
- Glatz Ferenc (szerk.) (2007): A Balkán és Magyarország - Váltás a külpolitikai gondolkodásban?, Budapest, MTA Társadalomkutató Központ-Európa Intézet Budapest

Internetes forrás:

- Szerbia Köztársaság Nagykövetsége-Szerbia történelme (2012), Forrás:
<http://www.budapest.mfa.gov.rs/hun/serbiatext.php?subaction=showfull&id=1348052609&ucat=107&template=MeniENG&> Letöltve: 2019. 02. 24.
- Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Gazdasági válság, Forrás:
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=81:2-gazdasagi-valsag&root=12&catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-Letöltve: 2019. 02. 24.
- „Majdnem Nyugat a szomszédban” (2010), Forrás:
<http://www.historia.hu/userfiles/files/2010-012/Bottoni.pdf> Letöltve: 2019. 02. 24.
- Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Etnikai feszültségek, politikai krízisek Forrás:
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=16:4-etnikai-feszultsegek-politikai-krizisek&root=12&catid=5:i-jugoszlavia-szueletese
Letöltve:2019. 02. 26.

- Gábrityné dr. Molnár Irén - Mirnics Zsuzsa (szerk.; 2001):Fészekhagyó vajdaságiak (A Magyarorsággutató Tudományos Társaság kiadmánysorozata) Szabadka, Verzal,MTT Könyvtár 4., Forrás:
<http://mek.oszk.hu/17100/17172/17172.pdf> Letöltve: 2019. 03. 05.
- Matuska Márton (-): Délvidéki atrocitások, Keskenyúton-Délvidéki tragédiánk 1944-1945,Forrás:<http://www.keskenyut.hu/page/234/art/383/akt/1/html/delvideki-atrocitasok.html> Letöltve: 2019. 03. 05.
- Harmat Árpád Péter (2015): Történelem cikkek-Jugoszlávia kialakulása és megszűnése Forrás:<http://tortenelemcikkek.hu/node/317> Letöltve: 2019.03.07.
- Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Az utolsó alkotmány, Forrás:
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=70:6-az-utolso-alkotmany&root=12&catid=7:iii-a-tito-korszak-1945-1980 Letöltve: 2019. 03. 07.
- Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): A Memorandum: a szerb nacionalizmus újjászületése, Forrás:
http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=79:4-a-memorandum-a-szerb-nacionalizmus-ujjaszueletese&root=12&catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991- Letöltve: 2019. 03.07.
- Hunsor (-):A Délvidéki Magyarok rövid története, Forrás:
<http://www.hunsor.se/hu/delvidek/delvidektortenete.htm> Letöltve: 2019. 03.07.
- Társadalmi Konfliktusok Kutatóközpont (2010): Szlobodan Milosevics felemelkedése 1987-1990 ,Forrás:
http://konfliktuskutato.hu/index.php?catid=8:iv-jugoszlavia-felbomlasi-1980-1991-&id=78:5-szlobodan-milosevics-felemelkedese-1987-1990&option=com_content&root=12&view=article Letöltve: 2019. 03.07.
- Bálint Csaba (2009): Sebja insajd: Mit mondott Milosevics 1989-ben? , Forrás:
https://srbija.blog.hu/2009/07/01/mit_mondott_milosevics_1989_ben
Letöltve: 2019. 03. 08.
- Harmat Árpád Péter (2015): Történelem cikkek - A rendszerváltozás története és eseményei Magyarországon, Forrás:
<http://tortenelemcikkek.hu/node/125> Letöltve: 2019.03.07.
- Nyári Gábor- Rapali Vivien (2016): Antall József külpolitikájának főbb irányvonalai I. Forrás:https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/08/26/antall_jozsef_kulpolitikajanak_fob_iranyvonalai_i Letöltés: 2019. 03. 13.

- Nyári Gábor- Rapali Vivien (2016): Antall József külpolitikájának főbb irányvonalai III., A határon túli magyarok helyzete, Forrás: https://napitortenelmiforras.blog.hu/2016/10/18/antall_jozsef_kulpolitikajanak_fobb_iranyvonalai_iii_a_hataron_tuli_magyarok_helyzete Letöltés: 2019. 03. 13.
- Juhász József; etal (2014): Historia Critica, Tanulmányok az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Történeti Intézetéből I. ,Budapest, ELTE: Eötvös Kiadó, Forrás https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/20864/Historia_critica_pdfa.pdf?sequence=1 Letöltve: 2019. 03. 14.
- 2000 Irodalmi és Társadalmi havi lap (2004): A tanú, Ante Markovics vallomása Szlobodan Milosevics perében, Nemzeti Kulturális Alap, 4.lapszám, Forrás: <http://ketezer.hu/2004/04/a-tanu/> Letöltve: 2019. 03. 30.
- Dobó Dávid (2017): A délvidéki magyarság túlélési stratégiái a Délszláv háború idején, Barankovics alapítvány, Forrás: <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/a-delvideki-magyarsag-tulelesi-strategiai-a-delszlav-haboru-idejen> Letöltve: 2019. 04. 18.
- Gazdag Ferenc (2014): Magyar biztonságpolitika 1989-2010, 6-7.o. Forrás: http://www.grotius.hu/doc/pub/IYVNP/2014-08-08_gazdag_ferenc_magyar-biztonsagpolitika-1989-2010.pdf Letöltve: 2019. 04. 19.
- Kákai László (-): Az első valódi reformkísérlet: Az Orbán-kormány stratégiai felülvizsgálata, Digitális Tankönyvtár, Forrás: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/0050_07_politika_5/ch06s05.html Letöltve: 2019. 04. 17.
- Országgyűlés, 17. ülésnap (1998.10.14.), 6. felszólalás, Felszólaló: Dr. Martonyi János külügyminiszter, Forrás: https://www.parlament.hu/egy-kepviselo-adatai?p_auth=1iqADRgq&p_p_id=pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=1&pairproxy_WAR_pairproxyportlet_INSTANCE_9xd2Wc9jP4z8_pairAction=%2Finternet%2Fcpsql%2Fogy_naplo.naplo_fadat%3Fp_ckl%3D36%26p_uln%3D17%26p_felsz%3D6%26p_szoveg%3D%26p_felszig%3D6 Letöltve: 2019. 04. 17.
- Szeged Biztonságpolitikai Központ (2006), „Szegedi Folyamat Európából Európába”, Forrás: <http://www.scsp.hu/test/open.php?lang=hu&dir=p-szf&doc=01>, Letöltve: 2019. 04. 17.

- Székely András Bertalan (2010): Magyar-szlovén kapcsolatok a rendszerváltás óta, különös tekintettel a nemzetiségekre, Nemzetközi Levéltári Kutatótábor, Forrás: http://www.vaml.hu/upload/2012_02/17/132951562746323938/tabor_2010_szekely_andr as_bertalan.pdf Letöltve: 2019. 04. 18.

Internetes forrás, folyóirat:

- Pecze Zoltán (-): Elkerülhetetlen volt-e Jugoszlávia felbomlása? Magyar Szemle, (V. évf.) 6.szám, Forrás:

http://www.magyzszemle.hu/cikk/elkerulhetetlen_volt_e_jugoszlavia_felbomlasi

Letöltve:2019.02.26.

- Jeszenszky Géza (2011): Magyar külpolitika és délszláv válság : Jugoszlávia felbomlása és a magyar külpolitika, Külügyi Szemle (X. évf.) 4.szám, Forrás:

https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2011_04_Jugoszlavia_felbomlasi.pdf

Letöltve: 2019. 03. 07.

- Szilágyi Imre (2004): A magyar külpolitika és a délszláv térség 1990 után, Külügyi Szemle,

Forrás:https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2004_01_Magyarorszag_ees_a_deelszle.pdf Letöltve: 2019. 03. 14.

- Mirnics Károly (1997): A vajdasági magyarok politikai önszerveződése és a magyar politikai pártok egymás közötti harca a VMDK megalakulásától 1996-ig, Magyar Kisebbség, (III. évf.) 3-4. szám, Forrás:

<http://epa.oszk.hu/02100/02169/00007/M970322.htm> Letöltve: 2019. 03. 22

- Juhász József (2008): Koszovó útja a függetlenségig, Nemzet és biztonság, (I. évf.) 1.szám Forrás:http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/juhasz_jozsef-koszovo_utja_a_fuggetlensegig.pdf Letöltve: 2019.04. 17.

- Papp Gábor-Szendrői Árpád (szerk.; -): Külpolitika- A Magyar Külügyi Intézet folyóirata: Külpolitikai eseménynaptár, 1999 január-június (V.évf.) 1-2. szám, Forrás:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KULUGY_KulugyiSzemle_1999/?pg=235&layout=s&query=orb%C3%A1n%20viktor Letöltve: 2019. 04. 18.

Internetes forrás, cikk:

- Hornyák Árpád (-): A Jugoszláviai különút kisebbségpolitikai következményei. Magyarok a horvát, szerb és szlovén tagköztársaságban. A vajdasági autonómia és a magyarok 1945-1989.

Forrás:http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbskutatas/pdf/V_fej_05_Hornyak.pdf

Letöltve: 2019. 03. 05.

- Múltkor történelmi magazin (2011): Háborúban elnyert függetlenség: Szlovénia és

Horvátország önállósulása, Forrás: [https://mult-](https://multkor.hu/20110628_haboruban_elnyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa)

[kor.hu/20110628_haboruban_elnyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa](https://multkor.hu/20110628_haboruban_elnyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa) Letöltve: 2019. 03. 11.

- Majláth Roland (2016): 25 éve bombázták Magyarországot, Magyar Nemzet, Forrás:

<https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/25-eve-bombaztak-magyarorszagot-4259849/> Letöltve: 2019. 04. 20.

- Laskovity J. Ervin (2014): A határon „megjegyzéseket tettek, hogy nemzeti alapon segítünk és csak a magyaroknak szállítunk”, Presszó, Forrás:

<http://www.press-szo.com/megjegyzesek> Letöltve: 2019. 04. 19.